

מזן הראי"ה קוק זצ"ל וחבריו - עיר האבות

ר' נעם ארנון

"...שהננו עומדים לקראת בנין חדש או מתחדש. זמן חדש יבוא להגלות בבליטות יתרה, שבו ידע ג'כ קצת העולם, אשר אמנם יותר מכל ידע ישראל את כל אשר יהגה רוחו כבר ולשמים עיניו ישא בכל מפעליו ובכל שאיפותיו. תשובה לאומית, המבריאה את החיים, המוסיפה כח ואמץ, המחזקת את התקוה והמשיבה לב בנים אל אבות, אל האבות הגדולים, אל האבות הראשונים, אל האבות אדירי האמונה, אדירי הקודש, אל האבות אשר שם ד' נשאו על שפתותיהם באמת ובצדקה בגדל אמונה, בגדל חיים - בא תבא".
(אגרות ראי"ה חלק ג' עמ' א')

"שריד קטן מדבר גדול הוא יקר ומעולה מדבר קטן שלם. ניצוץ אחד מאור חיי האבות, מקדושתם וגבורת אלהים העליונה שבגדולתם, ההולך ואור באחרית הימים להשיב לתחית עולמים את ישראל, ועמו יחד את העולם כולו, ע"פ סדר והדרגה, הוא נעלה ונשגב מכל הקדושה הגלויה שבתוכן של אמונה ויראה, תורה ומצוה, של ההמשך המועתק מספיחי ספיחים של בנים, "יפה שיחתן של עבדי אבות יותר מתורתן של בנים"¹. ושיחה זו היא מחיה דור אחרון באהבה מסותרת, בה מתגלה התוכן הכביר של "זוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה"². נדחים הם האורים הקלושים, "שרגא בטיהרא"³, החוצפא מגרשת אותם ובתוכה רוח ד' נוססת. גדולי קדושי עולם יכירו את הרז ויצדיקו קודש, הם, בתומתם העליונה, יחברו את תורת הבנים לשיחת האבות ועבדיהם, ותורה מעוטרת בכל הוד ובכל גבורה, בכל חן ובכל תפארה, תתגלה להיות לעטרת צבי ולצפירת תפארה לשאר עמו. חזקו אל תיראו! אור משיח מתנוצץ, גאולת עולמים מופיעה מכל החרכים, מחושך הרשעה והכפירה המנוולת, הבזויה וחדלת אישים, בא יבוא אור עליון, אשר יעמיד במרחב רגלי ישראל וירומם בכבוד קרן עם יודעי אלהיו, יאיר אור על כל

1. בראשית רבה, פרשה ס'

2. ברכת אבות, ברכה ראשונה של שמונה עשרה

3. חולין ס'

מחשכים ויעודד קדישי עליונים בישועת אמת, רק חסדי אבות ישארו, וכל ענוי לב, אשר ידעו איך להיות בעיניהם דכאים וגבורים יחד, אלה הם אשר יכירו אור התורה העליונה הנובעת משיחתם של עבדי אבות, שהיא גאולתם של בנים".

{אורות עמ' ס"ו (אורות התחיה י"ד)}

עיר האבות חברון זכתה ליחס של חביבות מיוחדת ממרן הראי"ה קוק זצ"ל. נפשו היתה קשורה בה, בקדושתה ועמקותה, והוא שאף והשתדל בכל מאודו לתרום לבניינה, פיתוחה וחיזוקה, בהבנת ערכה כחיבור מורשת אבות – עם תחיית הבנים.

במאמר זה נסקור בע"ה את יחסו של רואה האורות, מרן הרב זצ"ל, לעיר האבות חברון, כפי שניתן לראות מדבריו, מעשיו ופעולותיו, בצפיה ללכת הלך ואור, עד אור חדש יאיר.

העדויות והמסמכים שבידינו מעידים כי עיקר התקרבותו של הראי"ה זצ"ל לחברון ופעילותו למעשה היתה בתקופה בה כיהן כרבה של ירושלים (מאלול תרע"ט עד אדר ב' תרפ"א) וכרב הראשי לא"י (מאדר ב' תרפ"א עד פטירתו בשלהי תרצ"ה).

בתקופת יפו (תרס"ד–תרע"ד 1914–1904), בתוקף תפקידו כרבה של יפו והמושבות, היו עיקר מעייניו של הרב נתונים לענייני יפו, תל אביב והמושבות. ענייניהם היו רבים ודחופים, הן בתחום ההלכתי והן בתחום ההתיישבותי, ובהם הניח מרן הרב זצ"ל, בעבודה כבירה, מסד איתן לדורות. עם זאת, כבר עם עלייתו לא"י, נוצר הבסיס לקשר החם עם חברון, באמצעות רבה של חברון, הרב חיים חזקיהו מדיני זצ"ל, בעל ה"שדי חמד". (ראה לקמן צילום מכתב הברכה של ה"שדי חמד" לרב זצ"ל).

הקשר ביניהם החל עוד בחו"ל, כשכיהן הרב כרבה קהילת זיימל (רבנותו הראשונה של הרב), ואז שלח אליו את הערותיו ל"שדי חמד"⁴. מעניין כי כבר בהערותיו של הרב זצ"ל לספר "שדי חמד" נזכרת מעלת התפילה על קברי האבות בחברון. ההערה היתה בענין יציאה מא"י לחו"ל לתפילה על קברי צדיקים; ה"שדי חמד" התיר זאת, כיון שהיא "מצוה רבה"; הרב זצ"ל חלק עליו, וכתב: "ולע"ד צ"ע טובא. דנהי שמצינו בכלב שהשתטח על קברי אבות, וכיו"ב בכ"מ בגמרא, אבל לענין מצוה – היש פנים לומר דעל כל קברי הצדיקים שבעולם מצוה להשתטח, זה לא ניתן להאמר כלל, א"כ הלא רבו מאד קדושים וטהורים, ועיקר הקדושה של הצדיקים הראשונים, למי כל חמדת ישראל, הלא הוא באה"ק, ולמה לן לאהדורי דוקא על קברי חו"ל?... מ"מ אין הדבר ברור כלל לע"ד לומר, שלא תספיק אהבת אבות העולם ישני חברון, עד שנצרך לצאת ע"ז מא"י לחו"ל..."

לאחר מכן שלח הרב לחח"מ זצ"ל את שני הקבצים של "עיטור סופרים" שיצאו בעריכתו, ואשר בהם הופיעו גם ביכורי-תורתו. כשהתבקש הרב חזקיהו מדיני לחזור ולהדפיס באחד מכרכי "שדי חמד" את המאמר החשוב "זוהר אור בהיר" שהופיע ב"עיטור סופרים", פנה אל הרב, שהיה אז עורכו של "עיטור סופרים", בבקשה⁵:

לכבוד רב וחמאי הגאון המפורסם לשבח ותהילה, דרופתקא דאורייתא, חרף ובקי, משנתו זך ונקי, כקש"ת מוהר"ר אברהם יצחק הכהן אבד"ק שליט"א.

אחרי דרישת שוט"ו כמשפט עם היותי טרוד מאוד בהגהת שאר המערכות מס' שדי חמד אשר החלה בעה"י בחורף זה, ראיתי לדחוק את עצמי דבר אחד לכתה"ר והוא זה. בחודש תמוז שלחתי קונטרסים להדפיס והיה דעתי שידפיס הקונטרסים ששלחתי כולם במספר אחד, וגם שלחתי בחורף הזה מאמר אחד לספחו אל הספר הנ"ל ושם המאמר בא"ר בשד"י ובסופו מאמר אחד נקוב בשם אילה שלוחה, אך עתה הודיעני המו"ל כי יחלק הקונטרסים ההם לשני ספרים כי רב כמותם, ולפי דבריו איחרתי שילוח המאמר ולא יוכל להעריכו בספר הראשון והיה איה"ש בס' השני שכבר התחילו להדפיס הקרעקטין ממנו. אדהכי רחש לבי להגיד לכתה"ר תוכן מאמר השני, היינו:

בתרנ"ב כאשר התחילו להתפשט ס' השדי חמד בעולם בחסדי השי"ת, בקשנו רב וגאון בדורנו יצ"ו להדפיס באחד מס' השדי חמד את המאמר שבספר עיטור סופרים ח"א ד' יו"ד וי"א, והודעתיו שכבר נערך בדפוס גם החלק השלישי (דברי חכמים) ואין באפשרות להוסיף דבר, ואיה"ש אם אדפיס עוד אמלא בקשתו. ונזכרתי מזה בחודש העבר ונתתי להעתיקו ובראשו כתבתי מצדי איזה דברים מעטים לעורר לבבות גדולי הדור לעשות משפט כתוב במאמר ההוא (ולהלן אעתיק ראש המאמר איה"ש). עתה עלה בדעתי לשאול מכתה"ר אולי יש בידו מה להוסיף על הדברים ההם מצדו או מאיזה רב ויהיה נכון לפניו לספחם אל המאמר ההוא, ויסלח כתה"ר לשלחו לווארשא להמו"ל ר' יוסף לעוו נ"י כדי שלא יעבור זמן לשלחו לכאן ומכאן לווארשא ואני אכתוב לו שאם יקבל מכתה"ר איזה הוספה להמאמר הנ"ל ידפיסם כאשר ידיעהו כתה"ר.

והנני דושוט"ו באה"ר*.

הצעיר חיים חזקיאן מדיני המכונה הח"ם

אלה דברי חזקיאן במאמר הנ"ל.

5. אגרות לראי"ה, מהד' תש"ן, עמ' ל"ד-ל"ה. וכן ע' חיי הראי"ה, למו"ר הרמ"צ נריה זצ"ל, עמ' ס"ז. כאן הכנסנו מספר שינויים מהנוסח שפורסם שם, ע"פ כתה"י המקורי

* דורש שלומו וטובתו באהבה רבה

איל"ה (אימרא יאה לגדולי הדור) שלוחה הנותן אמרי שפר, לישרי לב שמחה, שופן שיחה דורש סליחה.

דעתי ביני איני כדאי להרים ראש לעמוד במקום גדולים, אמנם בהורמנותא דרבנן קדישי פארי הדור, הדרה ארעא והדרה, גדולי דורנו אשיחה ואדברה, להעירם בדבר נחוץ ולעורר זכרונם הטוב על דבר כבוד שמו יתברך, קטני הבא לשנות הדברים נכונים שכבר נאמרו מפום ממלל רברבן לפני איזה שנים, הלא זה הו"ד מוצה"ל משובח ומהולל מאמר נעי"ם (נפלא עמוק יקר מחוכם) המובא בספר הנכבד והיקר עיטור סופרים **לידי הרב הגאון המפורסם לשבח כקש"ת מוהר"ר אברהם יצחק הכהן קוק** אבד"ק זיימעל יצ"ו בחלק ראשון דף יו"ד וי"א, והם להבות דברות אחד קדוש, צדיק כתיב ביה, גאון מופלא, וכבוד ה' מלא, יחיה לאורך ימים טובים, אשר במאמרו ברא "פעלים לתורה" לכוונן דרכי התורה בהנהגת ההוראה בדור יתום כזה, וכל דבריו אמת וצדק ראויים הם למי שאמרם, ולפי שכבר נשכח המאמר הנכבד הזה ולא יצא לפועל, אמרתי הנה באתי בסעדא דשמיא לחדשו ולעטר את ספרי זה בו, ואולי ע"י התערותא דלתתא יעיר ה' רוח ממרום קדשו ויתן בלב רבני גאונינו מאורי עינינו לעשות משפט כתוב בו. והנני להעתיק דברים שבכתב ככל אשר כתבו בספר היקר עיטור סופרים, ואחלה פני קדושים אראלים ותרשישים גאוני דורנו יצ"ו, ישיתו לב לדברי הגאון הצדיק הזה, והצדקה תהיה לי שתתגלגל זכות זו על ידי. זכות תורתנו הקדושה תגן בעדם למען ירבו ימיהם בטוב ובנעימים, ועיניהם תחזה בשוב ה' את שיבת ציון ובנין אפריון, כנה"ר וכנפש המתאבק בעפר רגליהם חח"מ מה להבל דמה, המחבר.

ואמנם נענה הרב לבקשת החח"ם ושלח לו כתוספת ברכה את המאמר החשוב "ריהטא דחקלאי" שנדפס ב"שדי חמד" (סוף חלק ג' מערכת ב'), וחזר ונדפס בסוף המהדורה המחודשת של "עיטור סופרים", ירושלים תשל"ח.

מיד עם עליתו של מרן הרב זצ"ל לארץ ישראל, בכ"ח אייר תרס"ד, שלח אליו בעל ה"שדי חמד", רבה של חברון, הגאון הרב חיים חזקיה מדיני, שנודע בגדולתו בעולם כולו כמחבר האנציקלופדיה התלמודית הענקית "שדי חמד", מכתב ברכה לבבית ומיוחדת (ראה צילום):

Comité de la Communauté
Sépharadim à Hébron Sous
la présidence de Monsieur
le Grand Rabbin
Haim Hizkia Medini

התאחדות לבנייני חברה

הו עור הקדש של ק"ק קפריס
היו בעיה"ק חכרון הר"ב
ובראשם ע"ד הרב הנאון
האמורסם בטורקיה
חיים חזקיהו מדיני
שליח

נמן ממורים זכריו סה גפן היא חזק ונשענת על עמוד מרומם כף ישראל הם חיים
(נשענת על הכתום אלו האבות וכן היו זכור לאברהם ליצחק וליעקב) (ימים קדש)

כה' יום ב' למדר נסא' יום דקס' ארתם דזינים על האדמה (לסן)

מנשר בת אבות... אלתם מלומים וברכות מורכבות... למעט דלי יתקנו וכוון הגדול כרב הנאון
התשרעם להגלה ולתשורת... כמתור אברהם יצוק חכהן קוק מחס היקר
ונהמד עיטור סופרים... המאיר

יה גדול בישראל!

החדשה ברוסיה אהבה

כסונחה בקיור נולדו חררי לכבי דגאי אל וחורה... בהגיע לאזני המנועה הנורניה... כי דרכו רגלו על ארמת הקודש... לשאת מור הקדש ויבאר
הרבנות... בעיר חוף חוק היס שהק' יפן תופ

נאלך מור אמת זמלו לכבי כבודות טרות בקים אשר בשראל ידכו כמותו אשר סאר רוח לו לתורגן און חרשותו און קדסים בדרך העולה בית סני
בו כמח לבי כי יטע בקרב ערמו וחור גולותיו... וטעם ארקותו אכתן יתפאר רועעם... ודעם כשרי תונבות האהבה והאקונה להחזיק טחעו
הטלס סבו העולם קיים ודק קו מלא חובה כל מנחין כדכה... לשראל אשך ארץ יפן אמלכך נהר הגהר הגדול הזה אשר נמוס א יחזה
נקימות לבני... יתג שולו ברכת... יתה נעם ה' עליו להטילו ונקלעו עו בתשרו
החדשה יאריך זמנך
נעלם... יותן חינו ציטט כל... למתנותיו... ועד זמנך ושר מיכה ירוק טוג נחמת סאקך ער כל קן... וטעם ידעו... אלת עמדת
טובה וברכה יפני... ח"ה סוק ירו מדיני... חתת כי

מכתב ברכה מהרב חזקיהו מדיני זצ"ל, ה"שדי חמד", לראי"ה קוק זצ"ל, עם עלייתו לא"י לכהן כרבה של יפו והמושבות

בה"י יום ב' לסדר נשא את ראש אתם חיים על האדמה (לפ"ק)

מעיר בתי אבות אלפי שלומים וברכות מרובבות, למע"כ ידידי אהובי, הכהן הגדול, הרב הגאון המפורסם לתהלה ולתפארת, כמהר"ד אברהם יצחק הכהן קוק, מח"ס היקר ונחמד עיטור סופרים, המאיר לארץ ולדורים.

רב גדול בישראל!

אחדשה"ט ברגשי אהבה.

כשמחה בקציר מלאו חדרי לבבי רגשי גיל וחדוה, בהגיע לאזני השמועה המרנינה, כי דרכו רגליו על אדמת הקודש, לשאת נזר הקדש עטרת הרבנות, בעיר חוף אה"ק היא עה"ק יפו תו"ב.

מאד מאד שמח ועלז לבי בבחירת עדתו באיש אשר בישראל ידבו כמותו, אשר שאר רוח לו להנהיג צאן מרעיתו צאן קדשים בדרך העולה בית אל.

בו בטח לבי כי יטע בקרב עדתו מבחר מדותיו וענות צדקותיו, שבהן יתפאר רומע"כ, וירעם בשדי תנובות האהבה והאחווה, להחזיק במעוז השלום שבו העולם קיים ורק בו מצא הקב"ה כלי ברכה לישראל. אשרך ארץ יפו שמלכך נה"ד, הנה"ד הגדול הזה אשר מחזה ש' יחזה.

מקירות לבבי הנני שולח לו ברכתי ברוך הבא. ויהי נעם ה' עליו להשכילו ולהצליחו במשרתו החדשה. יאריך ימים על כסא רבנותו, יהי ה' אתו, ויעל מעלה מעלה, ויתן חינו בעיני כל לאהבתו ולסוד למשמעותו, ועד זקנה ועד שיבה ירווה עונג ונחת באה"ק עד בלי קץ.

כנה"ר* וכנפש ידיו ואו"נ** תדרשנו לטובה ולברכה תכה"י

הצב"י חיים חזקיאוי מדיני המכונה הח"מ ס"ט⁶

* כנפשו הרמה

** ואוהב נפשו

6. אגרות לראי"ה, מהד' תש"ן, עמ' מ"ד-מ"ה. וכן ע' חיי הראי"ה, עמ' ס"ז-ס"ח

בזמן שהותו ביפו נדרש הרב לעסוק במחלוקת שהעסיקה את הנהלת הכוללים בארץ – בה הרב נדרש לשאלת הראשוניות בקדושה בין ירושלים לחברון. הרב ערך בירור מפורט בשאלה זו, אותו הוא מעלה באגרת מתאריך ג' מרחשון תרס"ז, לדודו ר' שלמה פעלמאן, שהיה חסיד חב"ד. המחלוקת נגעה לשינוי כתובת כוללות חב"ד מירושלים לחברון והוספת שם נוסף בשמות האחראים על הכולל לצורך חיזוק הישוב החב"די בחברון.⁷ על כך כתב הרב בתשובה ארוכה ומפורטת שאין להעניק כל קדימה לעיר אחרת על פני ירושלים:

"...ויותר נכון היה לוותר את הענין של האדרעסין, רק שלא יהיה פירוד להבדיל חברון בפ"ע, ולהפריד בינה לירושלים ת"ו. וק"ו שלא להביא עי"ז איזה טינה בלב קצת מאחב"י להקטין ח"ו מעלת קדושת ירושלים ת"ו נגד שאר ערי אה"ק איזו שתהיה, שזהו ממש פגם איסור הבמות, והצעקה אשר היה על בני גד ובני ראובן בבנותם המזבת, הכל הוא שלא להשוות אפילו קדושת מקום אחר בא"י לקדושת המקום אשר בחר ה', והעיר אשר נקרא שמו ית' עליה, וק"ח להפחית ח"ו ממעלה נגדה. כי דוקא ירושלים כוללת את א"י, ולא עיר אחרת, א"כ בכלל ירושלים נכללת ג"כ קדושת חברון, ולא להיפך. וכ"ד זוה"ק פ' חיי שרה דף קכ"ח ע"ב: "ת"ח ירושלים כל ארעא דישראל אתכפל תחותה, ואיהי קיימא לעילא ותתא כגונא דא ירושלם לעילא ירושלם לתתא כו' ובגין כך כפלתא איהו דב' שריא כו' ובגין כך שדה המכפלה" כו'.⁸ הרי שאפ' קדושת חברון ומערת המכפלה, שזהו עיקר מעלתה של עה"ק חברון, כלולה ג"כ בירושלים, ומקור קדושת חברון הוא ג"כ מצד ירושלם".

7. עי' על כך בהרחבה ב"אגרות קדש" לאדמו"ר הרשב"ב נ"ע מחב"ד, עמ' קע"ב-קצ"ה
8. עם זאת, אף שאיננו ראויים להגיע לקרסוליו של הרב זצ"ל, יש להעיר כי הגירסא במקום זה שונה במהדורות שונות של ספר הזהר. בחלק מהגרסאות מופיע הנוסח כפי שהיה לפני הרב זצ"ל, אך בגרסאות אחרות מופיע הנוסח: "תא חזי ירושלים וכל ארעא דישראל אתכפל תחתה". כך היא הגירסא בדפוס הזהר הקדום והמקובל ביותר – דפוס מגטובה שי"ח, וכן בעוד מהדורות: דפוס קושטא תצ"ו – שהוגה מזהר הרב חיים ויטאל ז"ל; "מקדש מלך" על הזהר – אמסטרדם תק"י; דפוס ליורנו תקנ"א – עם הגהות החיד"א; ודפוס סלאוויטא תקנ"ט – עם הגהות האר"י והרמ"ק. על פי גירסא זו, ירושלים וכל ארץ ישראל התכפלו מתחת מערת המכפלה, וזהו מקור השם "מערת המכפלה"; גיהסה זו מתאימה ומתיישבת עם המשך דברי הזוהר, המבאר את משמעות השם "מערת המכפלה". לתועלת המעיין נביא את דברי הזוה"ק במלואם: "חייך, לאו מערתא איהי מכפלה, ולא שדה אקרי מכפלה, אלא האי שדה ומערתא, על שום מכפלה אקרונ; "שדה המכפלה" ודאי, ולא מערתא, דהא מערתא בשדה איהי, והוא שדה קאים במילה אחרא. תא חזי, ירושלם וכל ארעא דישראל אתכפל תחתה, ואיהי קיימא לעילא ותתא; כגונא דא, ירושלים לעילא – ירושלים לתתא, אחידא לעילא ואחידא לתת, ירושלים לעילא אחידת בתרין סטרין, לעילא ותתא; ובגין כך כפלתא היא. ועל דא, האי שדה מההיא כפלתא איהו, דביה שריא. כגונא דא כתיב "ריח שדה אשר ברכו ה'", לעילא ותתא, ובג"כ "שדה המכפלה" ודאי, ולא שדה כפול"

עם זאת, ממליץ הרב להוסיף לכתובת הכוללים שם שלישי (ככל הנראה, שמו של הרב מרדכי דובער סלונים):

"ע"כ יעצתי להנכבד ששאל עצתי אז, שראוי לפשר ע"י הוספה, להוסיף את מי שהרב דליובאוויטש שי' הפץ בו ג"כ, ויותר נכון שיהיה המכתבים נכתבים על אדרעס של שלשה אנשים, משתהי' מחלוקת בישראל. ובכולל פרושים נוהגים כבר לכתוב על שני אנשים ומה בכך שיהי' שלישי. וכ"ז כדאי כדי שלא למעט ח"ו כבודה של ירושלם עיה"ק אפילו כחוט השערה. ולפי ענ"ד כדאי שכל יראי ה' שהם חסידים באמת, המקושרים בין לבאברויסק בין ללאדי בין לליובאוויץ שכולם יגלו דעתם שהם רוצים שתהי' האדרעסא משולשת, רק שלא יפרד הכולל"⁹.

בהמשך עסק הרב בשאלות נוספות בענייני חב"ד בחברון (ועל כך להלן).

הראי"ה וחברון בתקופת כהונתו כרבה של א"י

לאחר שוב הרב זצ"ל לארץ בתרע"ט (1919), בזמן כהונתו כרבה של ירושלים ורבה של א"י, גילה הרב קירבה יתרה והתעניינות בחברון. עם הבחרו לכהונת הרב הראשי לא"י, שלח רבה של חברון, הרב סלימאן מני זצ"ל, ברכה לבבית למרן הרב זצ"ל. הרב ענה לו בתשובה ובתודה במכתב מיום ט"ז אייר תרפ"א, בו גם ביקש ממנו להזכירו בתפילה על קברי האבות. הרב זצ"ל היה מעורב בנושאים שונים בחברון. בין השאר ביקש הרב לערוך תיקון מסוים בעניין המקווה, והרב מני הודיע לו שהתיקון אכן בוצע^(א9). בסמוך לכך, נדרש הרב זצ"ל לשאלת האחריות על הרכוש הרב של חב"ד בחברון. בעקבות מלחה"ע ה-1 הקהילה התערעה, ועקב המצב ברוסיה לא ניתן היה ליצור קשר מכתבים עם האדמו"ר יוסף יצחק נ"ע. בשתי תעודות, מ-ג' ו-ד' אלול תרפ"א, הרב זצ"ל אישר שהרב שלמה יהודה ליב אליעזראו (אליעזרוב) הוא האחראי על נכסי חב"ד בחברון, ומוסמך לבצע כל פעולה חוקית הנוגעת לנחלות (ראה צילום).

9. אגרות ראי"ה א', עמ' ל"ו

א9. אגרות לראי"ה, מהד' תשמ"ו, עמ' ע"ח-ע"ט

שנה לאחר מכן, בשלהי מנחם אב תרפ"ב¹⁰, בא הרב זצ"ל לחברון למנוחה, מרגוע ומרפא, ושהה במלון "אשל אברהם", אצל משפ' שניאורסון¹¹. באגרת לרב ברוך מרקוס, אב"ד חיפה, הרב מציין בתחילת האיגרת – "בהיותי בחברון ת"ו על משך איזה זמן הגיעני מכתב כת"ר...¹². כעת זכינו ב"ה להתגלות אגרות נוספות שכתב מרן הרב זצ"ל בחברון; האגרת הראשונה נכתבה בב' דר"ח אלול תרפ"ב, להודיו ולכל בני משפחתו, והשניה – בתאריך ה' אלול, לרעייתו הרבנית ולכל יקיריו. אגרות אלו רואות כאן אור לראשונה (מהאיגרת הראשונה הושמט כאן חלקה האמצעי).

איגרת ראשונה:

ב"ה, בדר"ח אלול חברון ת"ו תרפ"ב

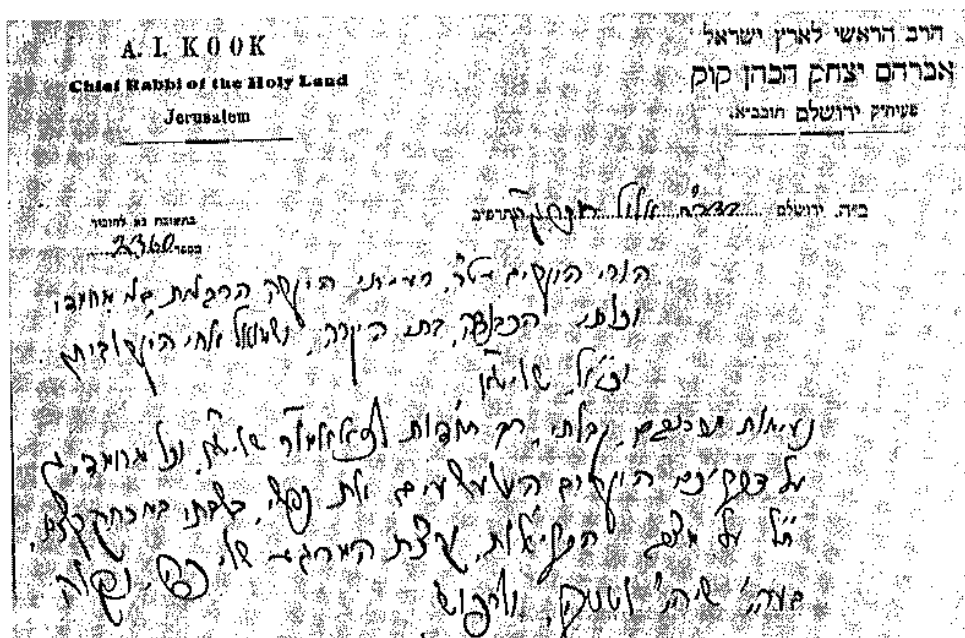
הורי היקרים עט"ר, רעייתי היקרה הרבנית, בני מחמדי וכלתי הכבודה, בתי היקרה, שמואל אחי היקר וביתו וכא"ל, * שליט"א, נעימות מכתבכם קבלתי, רב תודות לכאאמו"ר שליט"א וכל מחמדינו על דבריכם היקרים המשעשעים את נפשי, בשבתי במרחק קצת. ת"ל על מצב הבריאות, וקצת המרגוע שלי פה. נקוה בעה"י שיהי' לטובה ולרפו"ש. שבתא טבא וכט"ס

אברהם יצחק ה"ק

זכות אבותינו הקדושים יעמד להם ולנו ולכל ישראל ונזכה לשמועות טובות ולרפואה שלמה,

הנ"ל

* וכל אשר לו

איגרת הראי"ה
זצ"ל מחברון

איגרת שניה:

ב"ה ה' אלול תרפ"ב

רעייתי היקרה הרבנית וכל יקירינו שליט"א
 תודה לכם בעד דבריכם היקרים, ב"ה על החוה"ש* אשר עמדי. יתן ד' להתראות
 בשמחת לב וכ"ט.
 אקוה בע"ה לשוב הביתה על ש"ק הבע"ל אי"ה ליום ה' הבע"ל. יתן ד' ברב נחת וכט"ס.
 שלכם אברהם יצחק ה"ק

Chief Rabbi of the Holy Land

Jerusalem

אברהם יצחק הכהן קוק

פעמק ירושלים חובביא.

כתובת נא להצור

תע"ב

ה' אלול

בית ירושלים

הייתי היקרה הרבנית שליט"א
 תודה אני לכם דבריכם היקרים ק"ק וא התורה
 עלו ראובני יתן ד' ברב נחת וכט"ס
 אקוה בע"ה לשוב הביתה על ש"ק הבע"ל אי"ה ליום ה' הבע"ל.
 שלכם אברהם יצחק ה"ק

איגרת הראי"ה זצ"ל מחברון

10. הרב זצ"ל הגיע לחברון ביום ראשון, כ"ו אב, ושהה בה עד יום חמישי, ז' אלול.
 11. ע"פ עדותה של גב' שרה שמיר, מבנות בעלי המלון, לאריה רוטנברג, ותודתי נתונה לו על מידע זה.
 12. אגרות ראי"ה ד' עמ' קי"ב. האגרת נושאת את התאריך ח' באלול, ללא ציון שנה, ועורכי הכרך קבעוה
 בין האגרות מאלול תרפ"א; אך האיגרת נכתבה באלול תרפ"ב
 * החיים והשלום

באותו זמן הלך אליו תלמידו הגדול והנאמן, הרב דוד הכהן – הנזיר זצ"ל, להקביל את פני רבו מרן הראי"ה זצ"ל בחברון; תיאורו של הנזיר על הליכתו לחברון הוא פיוטי ומאלף:

"רגלי הלכתי לחברון, בראש חודש אלול, לקבל פני השכינה – מרן שליט"א. יום וליל הלכתי, ללא פחד וללא יראה, כאילו הרוח נשאני, בשירים ותשבחות, תהלים. אך ההליכה היתה קשה לי, שאיני רגיל ללכת חוץ מד' אמות של בית המדרש. העייפות תקפתני, והרגלים בצקו, ובינתיים ערב ליל, ושכבתי ללון על יד הדרך, תחת שמי ה'. קול יריות נשמע מסביב, כי רבו השודדים במקום ההוא; אך כל פחד לא היה בי, ובתמימות לב אמרתי בשכבי, "ואתה מגן בעדי כבודי ומרים ראשי". צער גלות, לכפרה על עוונותי, זכות ההליכה בארץ ישראל ברגל, ולשם קבלת פני הרב ביום ר"ח, ובאותו יום שבו נסעתי אליו, בפעם הראשונה בשוויץ לסט' – גאללען, לפני שבע שנים.

הוא יום המהפכה בחיי"13.

לאחר שנים רבות, בתשכ"ז, חוזר הנזיר לזכרונות אותה הליכה לחברון להקביל פני הראי"ה זצ"ל, הליכה שהיתה לחוויה מרכזית בחיי"14:

"בערב ראש חודש אלול שנת תרפ"ב, השנה הראשונה לעלייתי, הלכתי ברגל מירושלים אל הרב, זכרונו לברכה, שיצא לפוש בעיר חברון. באותו יום חמישי לשבוע וחברי הועד הכללי שכרו רכב ואף הציעו לי להצטרף אליהם בדרכם לחברון. סירבתי. רציתי לראות את הארץ ואין ראייה טובה מזו של הליכה ברגל. יצאתי בשמונה בבוקר מירושלים והגעתי למחרת בשמונה בבוקר לחברון. בלילה לנתי בצילו של עץ. האם חששתי מפני שודדי דרכים? לא, הארץ היתה שרויה בשלווה. בלילה ראיתי אור לא הרחק ממני, סימן למקום יישוב, החלטתי ללון תחת כיפת השמיים. התפללתי תפילת שחרית וכעבור שעה באתי בפרברי חברון."

עליה ברגל זו אל הרב לפני ארבעים ושבע (כך במקור, אך כנראה צ"ל ארבעים וחמש, תרפ"ב-תשכ"ז) שנים היא חוויתו בכל ערב ראש חודש אלול. הסיפור רענן בפיו כאילו התרחש תמול-שלשום. עם שחרור חברון היא נתחדשה בו חידוש-משנה.

13. מתוך "קול צופייד", עמ' ס'–ס"א, ע"פ זכרונות נזיר אלקים, ח"ג, "בבית מדרש הרב". הנזיר התארח אף הוא במלון "אשל אברהם", בחדר נפרד בקומה השניה. בהזדמנות אחרת סיפר, שעקב היותו צמחוני, לא נהג לאכול עם כל הציבור בחדר האוכל. הרב לא שכח את תלמידו הנאמן, ופעם בשעת הסעודה שלח לו לחדרו כוס שיכר שעורים (בירה), משקה המותר לנזיר. (שבחי הראי"ה, עמ' קנ"ט)

14. "קול צופייד", עמ' קכ"ו–קכ"ז, ע"פ "הצפה", כ"ו אב תשכ"ז

הרב א"י הכהן קוק כבונה אומה בפנימיותה בתורתו, דעותיו והנהגתו, בשיעור קומה זה דמותו ברוחו של ר' דוד כהן, הקורא לו "רוח אפינו", וכל פגישה עמו חקוקה בתודעתו כמאורע נפשי; כזו ההליכה לחברון והפגישה עם הרב בעיר האבות. (עד כאן הציטוט מ"הצפה")¹⁵.

השהייה בחברון, על רוחה ואוירתה המיוחדת, עוררה את הרב זצ"ל לפעולה למען עיר האבות. הישוב היהודי בעיר טרם התאושש ממוראות מלחמת העולם הראשונה. ישיבת "תורת אמת" של חב"ד נסגרה ולא נפתחה מחדש, והתפתחות הישוב היהודי בארץ פסחה על חברון. העזובה בחברון נגעה לליבו, ובמאמר בערב סוכות תרפ"ג פירסם הרב מאמר מרגש, בו קרא לפעול לקימום, חיזוק ופיתוח הישוב היהודי בעיר האבות, מאמר שרבים מחלקיו כאילו נכתבו היום:

עיר האבות

בהיותי בחברון, לא משה מקרבי ההרגשה של נחמיה: "מדוע לא ירעו פני, אשר העיר בית קברות אבותי חרבה" (ב, ג). מנהמת לבי צעקתי: איה הם כל עסקנינו הצבוריים? איה הם הבונים מכל המוסדות שלנו? מדוע הכל עזבו את העיר בית קברות אבותינו הקדושים, ועיר המטרופולין הראשונה שלנו, עיר הממלכה היסודית, של דוד מלך ישראל החי וקיים? האם אין הזכרונות הגדולים והקדושים הללו מספיקים לעורר אותנו משנתנו הליטרית, ביחש להעיר הקדושה הזאת, שאין דומה לה בערכיה ההסתוריים והרוחניים אחרי ירושלים? כאבי נעכר בראותי שם, כי לא די שלא שמנו אל לב כלל, לבצר לנו עמדה בעיר החמדה הזאת, ביפה הנוף שלה, באוירה הצח, הרענן והבריא, במקום אשר שטף חיי נשמות הולך ומתגלה עלינו בהודו ובהדרו, אלא גם את הישוב שהיה לנו בה הזנחנו, והננו גם עתה מזניחים אותו להחרב וליפול למשואות – חרפה שברה לבי.

האם לא כדאי להקדיש תשומת-לב מיוחדת, שמהקניות הכלליות של הקרקעות שאנו עסוקים בהן, ברכישות הפזורות והרחוקות שאמנם כולן חביבות – יתיחד מקום חשוב לקניית חבלי-אדמה, הנמצאים למכביר בחברון ובנותיה! ומדוע לא נתעניין בדבר, שידע ישראל להכיר את חובתו לעיר קברות אבותיו, ולמיטב זכרונות קדשו?

והמוסדות שלנו מכל הסוגים, שכולם הרי הם חלקי בנין, מדוע לא תשתדלו לקבע יתד ונדר, בעיר הקדש המצוינת, היות וחשיבות גדולה יש לישובנו בעיר תהילה זו. גם מצד

15. 76 שנה לאחר מכן, באותו יום עצמו – ערב ראש חדש אלול, בשנת תשנ"ח, עלה למרומים על קידוש השם בחברון נכדו של מרן הראי"ה זצ"ל, הרב ר' אליהו שלמה רענן זצ"ל הי"ד, שנרצח בידי מחבל ערבי בן עוולה ימ"ש. נזכה לראות במהרה בנקמת דם אחינו השפוך, ובבנין ערינו וארצנו ננוחם

המצב הפוליטי שלנו. ידיעות ברורות באו אלי, כי הערבים יושבי חברון בכלל הם אנשים נוחים ושקטים. הרבה מהם מכירים את הברכה העתידה לבוא על הארץ הקדושה לכל יושביה, על ידי התרבותו של הישוב היהודי בתוכה. וכשיראו בעיניהם פעולות ישוביות מצדנו יביטו וינהרו, ונוספו גם הם לאוהבינו מקרב שכנינו יושבי הארץ. (הערת המהדיר: תחושה זו היתה אז נחלת הכלל, אף של יהודי חברון עצמם, שחיו ביחסי ידידות עם הערבים. לימים התהפך הגלגל, ומאורעות תרפ"ט קטעו באכזריות את חיי השלוה בחברון). והקרוב אל לבי ביותר, הקדוש לנו, ישיבותינו הקדושות, הרימו נא גם אתם תרומה לה, לישובה של עיר קברות אבותינו, לכבודם של ישני מכפל, שאנו כל כך קשורים בקשרי קודש של זכותם ובריתם העומדת לעד. נייסד לנו ישיבה הגונה בעיר הקדש הזאת, על ידי שנרים אחוזים מכל ישיבה שבעיר קדשנו ותפארתנו ירושלם, ונצעד בזה צעד להצלת הישוב הקדוש בחברון, באותו הסגנון ואותו התוכן שצעדנו ביסוד הישוב הישן העתיק שהוא הולך ומתהווה לעינינו, ומתגלה בתור הגורם העיקרי והיסודי של כל מה שמתרחב ומתחזק אצלנו כעת מהכחות הישוביים החברתיים והפוליטיים שלנו, וכפי מה שאנחנו מכירים ויודעים, השרשים הללו, מעוזי הקודש, הם גם עתה סוד הקיום וצנורות התחיה שלנו בכל מובניה.

היתה ישיבה מיסודה של חב"ד בחברון לפני המלחמה, ונתבטלה לצערנו. חובה קדושה היא לדעתי על כל אחינו הקשורים לחב"ד להתזיר עטרה ליושנה, וליסד כעת מחדש את המוסד שנהרס, אבל יחד עם זה חובתנו הגדולה היא ליסד בחברון ישיבה גדולה מהיסוד העתיק הרגיל, ישיבת גפ"ת ופוסקים בטיפוסן של ישיבותינו הקדושות שבירושלים, בא"י ובגולה. ומזה ומזה יתגדל ישובנו בקודש שמה בעיר האבות בעיר אשר גם בה דוד חנה. ואחינו העסקנים, מיסדי מוסדות חסד וחמלה, מדוע לא נשתדל שיהיה לנו בחברון בית חולים החסר שם מאוד, מושב זקנים, ובית יתומים וכאלה, שכולם יכולים להווסד בתור סניפים להמוסדות הללו שיש לנו בעיר קדשנו הראשית ירושלים ת"ו.

הפרטים רבים הם, ואקוה שימצאו רבים שיעירו עליהם בזמן שהמחשבה הקדושה של בנין חברון תצטרף למעשה, אך על הכלל, אחי, על כללות ההרגשה של שימת לב לגורלה של עיר האבות, שהיא צריכה להיות כחותם על לבנו תמיד, בימים הגדולים של התעוררות תחיתנו על אדמת הקודש.

הגיעה השעה שעיר קברות אבותינו תבנה!

אחיכם הנאמן המצפה לזכרון חסדי אבות, וגאולת בני בניהם במהרה בימינו בקרוב, החותם בברכת השנים.

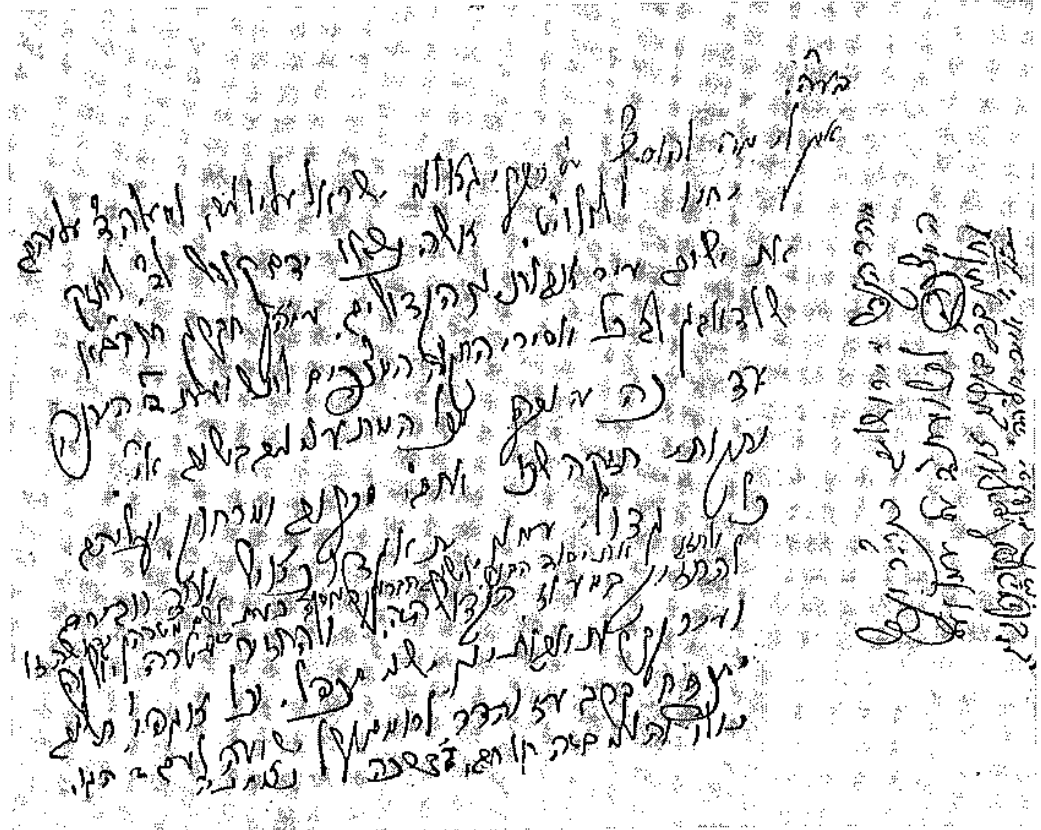
הק' אברהם יצחק הכהן קוק¹⁶

(“קול יעקב”, י"ד תשרי תרפ"ג)

16. ע"פ "ליקוטי הראי"ה" לרב משה צבי נריה זצ"ל, עמ' 255-253

הקריאות נשאו פרי, ובעיר חודשה פעילותו של מוסד כלכלי מרכזי - סניף של בנק אנגלו פלסטין (אפ"ק)¹⁷.

במכתב משנת תרפ"ה, מצטרף הרב לקריאה שהפיצו רבני חברון, שקראו לקהילות ישראל בעולם לחזק את הישוב היהודי בעיר האבות, באמצעות חיזוק הבנק (ראה צילום):

מכתב
תמיכה
בבנק
בחברון

בע"ה,

אין לי מה להוסיף על דברי גאוני ישראל, עליונים למעלה, ד' עליהם יחיו לאוי"ט, אשר נשאו ידם קודש לד' לחזק את ישוב עיר אבותינו הקדושים, עיה"ק חברון תובב"א, שלדאבון לב כל אסירי התקווה המצפים לתשועת ד' היתה עד כה עזובה מכל המתענינים בישוב א"י.

ותקותי חזקה שכל אחב"י מקרוב ומרחוק, ועליהם כל גדולי עמנו, יתאגדו כאיש אחד חברים ולחזק את יסוד הבנק לישוב חברון, הנוסד כעת לשם מטרה קדושה זו, להחזיק במעוז הקדוש הזה ולהחזיר בזה עטרה ליושנה, ועיר קברות אבותינו ישני מכפל וכל אגפ"י, תשוב ותפרח ברוב עז והדר, לרומם קרן ישועה לעם ד' הגוי כולו.

והגני בזה חותם בברכה נאמנה מהר הקודש מירושלים, כנה"ר ונפש המצפה לתשועת ד' על עמו ועל נחלתו, ב"ב בקרוב,

¹⁸ אברהם יצחק הכהן קוק

(י' אייר תרפ"ה ירושלים ת"ו)

מסמך נוסף שהעתקו הגיע לידינו, שנכתב בזמן נסיעת הרב לארה"ב, הוא העתק של פנית הרב זצ"ל לרבני העיר יפו – ת"א בהצעה להקים בית יתומים בחברון. ככל הנראה, פניה זו באה בעקבות פניית הרב סלונים מחברון אל הרב זצ"ל, מתאריך י"ט אדר ב' תרפ"ד, לשפר את המצב הכלכלי הקשה בחברון ע"י הקמת מוסדות, ובהם – ישיבה ו"בית מעון ליתומי אוקריינא"¹⁹. אין בידינו ידיעות נוספות על הצעה זו והאם אכן הוצעה, אך נראה שלא הוצאה לפועל (ראה צילום)²⁰.

אשר לכתב היד הנ"ל, הרי זה כולל מסמך שכתב הרב זצ"ל לרבני העיר יפו, ובו הצעה להקים בית יתומים בחברון. המסמך כולל גם פנייה לרבני העיר יפו, ובהם הרב סלונים מחברון, להצטרף להצעה. המסמך כולל גם פירוט על הצעה, ובהם: שם הבית, מיקומו, והאופן שבו יתמך. המסמך כולל גם פירוט על הרב זצ"ל, ובהם: שמו, תאריך לידתו, ותאריך פטירתו. המסמך כולל גם פירוט על הרב סלונים, ובהם: שמו, תאריך לידתו, ותאריך פטירתו. המסמך כולל גם פירוט על הרב זצ"ל, ובהם: שמו, תאריך לידתו, ותאריך פטירתו. המסמך כולל גם פירוט על הרב סלונים, ובהם: שמו, תאריך לידתו, ותאריך פטירתו.

מכתב לרבני יפו ובו הצעה להקים בית יתומים בחברון

17. הסניף נפתח לראשונה בשנת תרס"ז (1907) ע"י זלמן דוד לבונטין ונסגר במלחה"ע ה-1. לאחר המלחמה נפתח שנית, אך נסגר ב-תרפ"א (1921)
18. ליקוטי הראי"ה, ב' עמ' 55 (הכנסנו כאן מספר שינויים עפ"י כתה"י)
19. ליקוטי הראי"ה, עמ' 274
20. באדיבות ארכיון "בית הרב"

ב"ה ו' מנ"א פ"ד מס'

לכבוד ידי"נ הרבנים הגאונים המפורסמים לשו"ת מוהר"ש אהרנסון ומוהר"ב עוזיאל שליט"א

הרבניים הראשיים בעיה"ק יפו ת"א והסביבות ת"ו שלום וברכה באה"ר
אחדשה"ט באהבה נאמנה.

אהובי נפשי כהה"ר, מרוב עבודה טרדא נפשית וגופנית ונדודים בגולה
הנני ממעט בכתובה, ודין גרמא ביצורא דמקריא, גם לכתר"ה ידי"נ שליטא
יחניני השי"ת לחדות בשמחה את פניהם בקודש כשיזכנו בכחנו לשוב לשלום
לאדמת ארץ חמדתנו ת"ו.

ועל של עתה באתי, בענין האדון מר אפעל שרוצה להכנס בתעמולה בשביל ענין
היתומים שלנו באופן שחלק מהם יתישב בחברון, ועוזר לי פה המ' הרב פעלמאן
מילידי אה"ק. הנה שניהם אנשים חרוצים הם, ומר אפעל התמחה בעסקי
ציבור וכיו"ב. אבל אני איני יכול לגמור עמו בדבר דרישותיו ותנאיו ע"פ
דעת עצמי, ע"כ הטיבו נא כתר"ה ויתר חברי ועדינו להתישב בדבר,
ומה שימצאו לנכון להתפשר עמו אי"ה ג"כ כאשר ואקיים בעזה, והשי"ת יעזרנו
להקים שוממות ארה"ק, ולראות בקרוב בישועת עם ד' ובשובו לחבל
נחלתו, בכל הדרת קודש לכבוד ולתפארת עולמים, כנה"י
ונפש ידי"ע דוש"ת באה"ר,

הק'

שלב נוסף ורב משמעות בחיזוק הישוב היהודי בחברון היתה עליית ישיבת "כנסת
ישראל" מסלאבודקה שבליטא, עם ראשיה - הרב נתן צבי פינקל (ה"סבא מסלבודקה")
והרב משה מרדכי אפשטיין זצ"ל בתרפ"ה. הרב תמך ועודד את הישיבה בחברון, הן ברוח
והן בחומר. רבים מבחורי הישיבה נכנסו לארץ בסרטיפיקטים שהוקצו, בהסכמת הרב
זצ"ל, לישיבת סלבודקה על חשבון מכסתה של ישיבת "מרכז הרב". באיגרת מח' אדר
תרפ"ה לרב נתן רבינוביץ מונה הרב את הישיבות החשובות לקבלת תרומות, ובהן את
ישיבת סלאבודקה "עם החלק החברוני שלה". (הישיבה היתה אז בשלבי מעבר לחברון.
יושם לב שרק בסוף האיגרת הרשה הרב לעצמו להזכיר גם את ישיבתו, מרכז הרב):

ח' אדר ה' תרפ"ה

שלום וברכה לכבוד הרב המאוה"ג כש"ת מו"ה נתן ראבינאוויץ שליט"א
בתשובה ע"ד מכתבו אודות נדבת הגביר ווערבלאווסקי, מסך העודף, הנני מסכים
למסור לחלק לאלה הישיבות שכתב כתר"ר, ומוכן שהישיבות שבירושלים צריכות לזכות

בחלק הגון מזה, ועמהן הישיבות דסלאבאדקא - ביחד עם חלק החברוני שלה, וישיבת טעלז, לאמזא וגראדנא. ואולי ראוי להוסיף עליהן עוד איזה ישיבות חשובות כמו ישיבת מיר וישיבת וואלאזין, אע"פ שזו האחרונה נתקטנה עכשיו בכמותה היא חשובה עדיין. והנני בזה בידידות דוש"ת באה"ר.

הק' אברהם יצחק ה"ק

נ.ב. מידי דברי אזכיר את כת"ר לעזר בכל עז במפעל הגדול של ישיבתנו הקדושה המרכזית בירושלים עה"ק ת"ו, שהיא ב"ה הולכת ומתפתחת לאור עולם בישראל²¹.

הרב זצ"ל דאג גם לתקומתה החמרית של הישיבה. בהיותו הכתובת המרכזית להעברת תרומות מיהודים מהעולם כולו לא"י, בין פעולותיו הרבות היתה גם העברת תרומות לישיבת "כנסת ישראל - סלבודקה" בחברון, תרומות שהועברו אליו מיהודים - נדבנים שונים בארץ ובחו"ל. במאמר זה אנו זוכים ב"ה לפרסם חלקים מספרי הנהלת החשבונות של ישיבת כנסת ישראל בחברון. ספרים אלו, שהגיעו לידינו, מכילים מידע עצום ורב חשיבות על הישיבה בחברון, וראויים למחקר ופרסום מלא; כאן נביא רק מספר קטעים, ובהם עדויות לעזרתו המעשית של מרן הרב זצ"ל לישיבת כנסת ישראל בחברון:

21. אגרות ראי"ה ד', עמ' רל"ז

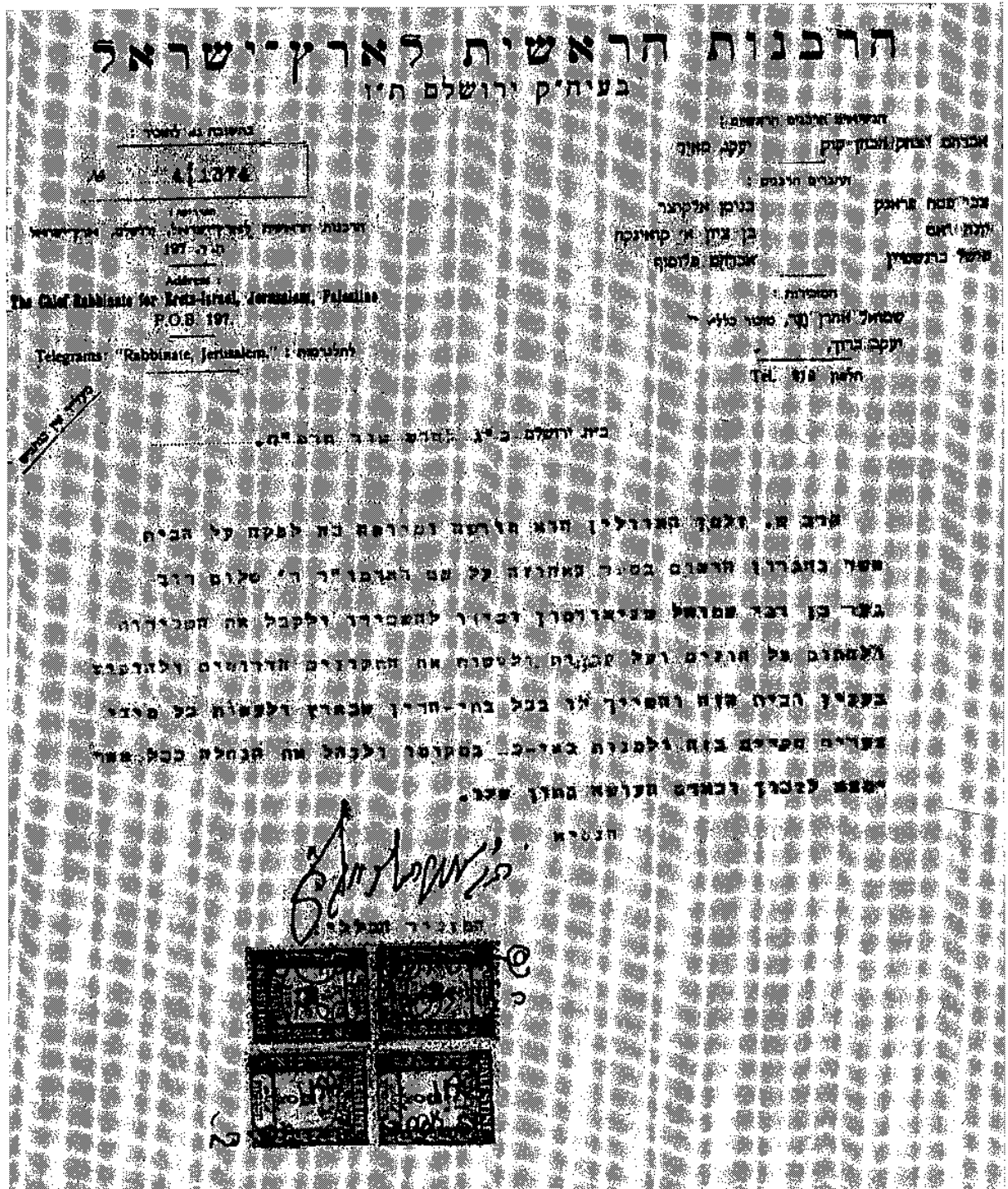
דף 305

מספר התקרה	מספר	הפרטים	שם החשבון		סכום	
			קצב	מחבר	יום	למחר
440-0	1	15.-	קצב	קצב	102	
441-0	2	8.-	קצב	קצב	95	
442-0	3	3.-	קצב	קצב	92	
443-0	4	12.-	קצב	קצב	106	
444-0	5	10.-	קצב	קצב	268	
445-0	6	5.-	קצב	קצב	313	
446-0	7	1.500	קצב	קצב	320	
447-0	8	0.500	קצב	קצב	4	
448-0	9	6.-	קצב	קצב	316	
449-0	10		קצב	קצב		
450-0	11		קצב	קצב		
451-0	12		קצב	קצב	307	
452-0	13		קצב	קצב	109	
453-0	14		קצב	קצב	10	
454-0	15		קצב	קצב		
	16					
	17					

דף מספר הנהלת החשבונות של ישיבת "כנסת ישראל" בחברון.
 מופיעים שמותיהם של הרבנים חסון, סדנא ופינקל. בשורה 11 מופיע: "מנדיבים שונים ע"י הרב קוק"

בשנת תרפ"ח התמנה הרב שלמה זלמן האוולין (הבלין) כאחראי על "הבית אשר בחברון הרשום בספר האחווה ע"ש האדמו"ר ר' שלום דוב בער" ("בית רומנו", שנקנה ע"י אדמו"ר הרש"ב מחב"ד בשנת תער"ב). הרב הראשי לא"י, הראי"ה קוק זצ"ל, העניק לו אישור רשמי על כך, על טופס רשמי של הרבנות הראשית לא"י. (ראה צילום).

אישור מהראי"ה קוק זצ"ל, הרב הראשי לא"י, הקובע שהרב ש"ז הבלין אחראי על הבית בחברון ("בית רומנו")

MOSHE MORDCHAI EPSTEIN
CHIEF RABBI
of
HEBRON YESHIVA KNESSET ISRAEL
JERUSALEM
P. O. B. 80

משה מרדכי אפשטיין
אב"ד ור"מ
ישיבת חברון כנסת ישראל
כח בירושלם ע"ת"ק
ת.ד. 856

בית ירושלים, 3 אב 5737

כבוד ישיבת חברון לבית י"ה ר"מ רש"ט וז"ה זכרם יצחק רמ"ק
לניח - כבוד מו"ר לזכר

ואתמול וינחם בצדו הקטול אל חברי על אשר יצונו לצורע עם חדר
בחיילי אצול בקנים מכוונם אשר אה"ל אז יואמן כי יסופר ורע"ק ואין
ואתמול אצול ואין אל חברי אל זה כוונתו פקדו כבודו ב"ה
מחברת היו אולתה ליצונו בקנים הנחלים זוגם ואה"ל זכר על כול
אבראות על רש"ט מ"ג אל ויטור בגין חמרה וגו'. ועל ח"ו ר"ב חמ"ג
ישלחי ואיני ש"ל למחשבה בטליתות. ורק צ"ח נחמה לפינקה הנ"ל
כ"ו רק חש"ה לצורע וח"ג שונים וח"ו א"ל ח"ו
זה ילמד ש"ו על ש"ל יצו חוקירי א"ל ח"ו
מוסד א"ל ח"ו

איגרת מדבי משה מרדכי אפשטיין ורבי איסר זלמן מלצר לראי"ה קוק, בו הם מוחים על פגיעה בכבודו

הרב זצ"ל קיים קשרי ידידות קרובים עם רבני חברון. רבני ישיבת כנסת ישראל
העריכו את הרב והעריצוהו. ראש הישיבה, הרב משה מרדכי אפשטיין זצ"ל, שלח אליו
מכתבי תמיכה והערצה (א21) (ראה צילום).

א21. אגרות לראי"ה עמ' ק"ב, ק"כ, ר"ב

ה'ק"ה שנת ה'תק"ה - אלול

כבוד שנת ה'תק"ה היתה עמוס אצל האדוק הקדוש
 החפץ בכם קרני זעיר המון תענית ופניא ולענין
 ובנינים שפנתה הסתלקה להילקח לה זיוף המספר
 ולפי שם ימיהו ביהמה כו' פתח עשו
 התקנה הנהן שלטון אלהי נתיב גיוסלם סימן
 לעצם הנהן בבלם ועל פתח אלהי אלהי
 זכר ימיו במו כמחנה הפנים ביום הימים
 נתיב אלה כמין פיה ה' הנשא זר ל' ג' ס' אלו
 נהיה הפתח נתיב העלון קצת זר נלמול אלופה
 גדולה ולפי אלה כנס השעה סוף פתח
 נכחו פה משפח יתכן ולרופס כחם ששק
 כי פתחו למס אלה למטה חסות אים דע
 הנהן נראה נתיב כי נחלה חם אלה סעסע
 נכחו - נתיב חסות חשק אלה ג' א' ד' חסות
 כי חסות חסות חסות אלה חסות חסות
 לש כל מקום חסות - חסות חסות חסות חסות
 חסות חסות חסות חסות חסות חסות חסות חסות
 חסות חסות חסות חסות חסות חסות חסות חסות

מכתב מהגרנ"צ
 פינקל, ה"סבא
 מסלבודקא,
 לראי"ה קוק

הרב נתן צבי פינקל זצ"ל, "הסבא מסלבודקה", נמנה אף הוא על מעריצי הרב. הרב יצחק הוטנר, שלמד בישיבת כנסת ישראל בחברון, נהג לנסוע מידי פעם לירושלים ולפקד את הרב זצ"ל. כשחזר לחברון, היה ה"סבא" נוהג לבקש ממנו כי יספר לו על מידות טובות והנהגות טובות, שראה אצל הרב. הסבא אף פנה לרב זצ"ל בבקשה שיעניק סמיכה לשני תלמידים אשר "לבשו צורה תורית מוסרית באופן נעלה". (ראה צילום). (21)

21. אגרות לראי"ה עמ' קמ"ד

כ"א   אד"ב   פס

מנחם ציון וירושלים ינחם ויברך את ידידי תיקר
 הרבה"ג המפורסם בנש"ק מוהר"י סלונים שליט"א
 רב בעה"ק חברון ח"ו
 שלו' וברכה ונחומים בכס"פ.

ידידי החביב

בכאב לב עצום קראתי את דבריו במכתבו ומאד אני משתתף בצערך
 ואביע לו בכל לבבי את רגשי הנחומותי, על שכרו הגדול בהלקח ממנו
 אשת געוריו היקרה ז"ל, יהי ד' עמו יועודדו ויחבש לשבר לבבו,
 ויבנה את כל הריסותיו ברב חסדו ויחזק ידידי כמעוז שם ד' המביט
 על שמים ורכאים, לשגכם ולרוחכם כי ישלח כמרזב מקודש עזרו אליו
 וזכות אבותיו תק' תסייעו להקים מצהרים חלדו ברב ישע, בעה"י.
 ותנה שלחתי שבוע העבר כבר סג' לחרב סמכ' שי' אודות כת"ר
 וכעת חנני מכין מכתב ע"ד ישיבת אהל אברהם, יתן ד' שיחקלו דברי
 לרוחתו וישועתו.

ותנני בזה חותם בברכה נאמנה,

כנה"י ונפש ידידו מוקירו באה"ר

הראי"ה קוק והישוב בחברון בפרעות תרפ"ט

פרעות תרפ"ט היוו הפתעה מרה לישוב היהודי המתחדש בא"י, ושינו (לתמיד) את מערכת היחסים עם הערבים ואת הערכת המצב הבטחונית. הקהילה היהודית בחברון ספגה מהלומה, שממנה לא התאוששה עד היום הזה. בתקופה זו נשא מרן הרב זצ"ל תפקיד מרכזי. ההנהגה הרשמית של הישוב שהתה אז בקונגרס ציוני בחו"ל, והרב היה בין היחידים שעמדו במערכה הקשה. התיאור שלהלן מבוסס על ספרו המקיף של הרב משה צבי נריה זצ"ל – "לקוטי הראי"ה" 25:

פרעות הדמים של חודש אב, תרפ"ט פרצו בירושלים ביום הששי (י"ז באב). בצאת הערבים מתפילתם במסגד א-אקצה, התנפלו על היהודים שפגשו בדרכם, והיו הרוגים ופצועים. משם עברה הסערה – על ידי שליחים מסיתים – לחברון השלווה, אשר תושביה היהודים חיו בה במשך שנים בשקט, מתוך יחסי שכנות טובה ביותר עם הערבים. מנהיגי הישוב, חברי ההנהלה הציונית והועד הלאומי, שהו אז בחו"ל בקונגרס הציוני הט"ז בציריך, והיה המצב חמור ביותר, בהעדרם של כל אלה, שכרגיל עמדו בקשרים יומיומיים, עם נציגי ממשלת המנדט.

הרב היה איפוא האישיות היחידה רמת-המעלה, אשר דבריה נשמעים באזני הישוב היהודי כולו, וגם באזני השליטים-האנגלים, וכל כובד משא הימים נפל פתאום על כתפיו.

בשבת י"ח באב, התקשר הרב עם ג'ון לוק, המזכיר הראשי (שבהעדר הנציב העליון הבריטי – שגם הוא יצא לחו"ל – שימש גם כממלא מקום הנציב), ותבע ממנו בתוקף, לאחוז באמצעים נמרצים נגד הערבים פורעי פרעות הדמים: "ממשלת המנדט – אמר הרב – קיבלה על עצמה אחריות לסדר ולבטחון החיים בארץ, והיא נתבעת למלא את התחייבותה".

כשניסה המזכיר הראשי להתחמק, וטען שלא ברור לו מה ניתן לעשות, הגיב הרב בעוז ואמר: "עליך לתת הוראה ברורה – לירות ברוצחים!"

– לפעולה כזאת – אמר המזכיר הראשי – אין בידי פקודה מגבוה!

– מה? – הגיב הרב בחריפות – להצלת אזרחים חפים מפשע, מהתנפלות רוצחים, זקוק אתה לפקודה מגבוה? אני נותן לך את הפקודה, בשם המצפון האנושי, אני דורש ממך למלא את חובתך, ולהגן בשלמות על חיי האזרחים היהודיים בארצנו."

25. ליקוטי הראי"ה עמ' 256-260. וכן עיין גם: שרביט, יוסף: הרב קוק ומאורעות תרפ"ט, בתוך "סיני", כרך צ"ז, חוב' א'-ר' (ניסן – אלול תשמ"ה), עמ' קנ"ג-קפ"ה

כעבור זמן נזדמן הרב למסיבת קבלת פנים אצל הנציב העליון, והנה נכנס המזכיר הראשי, והתחיל לוחץ ידי המוזמנים הנכבדים. כשהגיע אל הרב והושיט לו ידו – נשארה היד תלויה באוויר. הרב אמר בקול נרגש ונמרץ גם יחד: "אינני מוכן ללחוץ את היד, האחראית לשפך דם!"

הרב הצדיק, רבי אריה לוי ז"ל, היה אומר: "אהבת ישראל – זה לא ענין מופשט. צריכים להמחיש זאת במעשים, לעזור ולסייע לכל אדם מישראל. מכל הצדיקים והגאונים שהכרתי, אפשר היה ללמוד את המידה של אהבת ישראל, אולם מה שראיתי אצל מרן הרב זצ"ל – עולה על כולנה. הוא היה מוכן להשליך נפשו מנגד, למען כל אחד ואחד."

וכך מספר רבי אריה, אשר היה צמוד בימים הקודרים ההם לבית הרב, ולכל המעשים שנעשו בו ועל ידו:

"זכורני, כאשר היו פרעות הדמים בחברון, המאורע האיום של ההרג הרב היה ביום השבת, י"ח באב. למחרת השבת היו כל הטלפונים של חברון מנותקים ורק לבית החולים "הדסה" השאירו השלטונות קשר עם חברון. הגיעו שמועות אימים, אולם הלב לא רצה להאמין, כי אכן כה גדול האסון שהתחולל שם.

ליוותי את הרב לבית החולים "הדסה". נתנו להרב להתקשר עם חברון, והוא התחיל לשמוע מה בדיוק קרה שם.

בחרדה אני נזכר ברגעים הנוראים ההם. חקוקים הם בלבבי. רואה אני את הדבר כאילו קרה היום: לשמע הפרטים, על מספר ההרוגים והפצועים, התעלף הרב ונפל ארצה, כאשר השיבו רוחו אליו, פרץ בבכי מר, קרע "קריעה", ישב על הארץ וברך "דיין אמת".

באותם רגעים ראיתי עד היכן מגיעה אהבת ישראל. הרב קיבל את שמע האסון כאב השומע ששיכל את בניו, כאב המקבל הלם על מות אחיו ואחיותיו."

הרב נשא בעול הכבד של הימים האלה בגבורה עילאית, בעבודה פיזית מרובה (טיפול בפליטים, גיוס אמצעים וכו') כלפי פנים, ובעוז רוח כלפי חוץ, כלפי השלטונות הבריטיים. הוא פנה אליהם לא כמבקש ומתחנן, אלא כתובע משפט וצדק; הוא לא חשש שמא ירגז את שליטים, ולא הנמיך קולו בפניהם, בזעם של נביא אמת, עמד כמוכיח בשער, בשם אלקי האמת, דרש ותבע.

שליח מיוחד נשלח לביירות (ששם לא הגיע יד הצנזורה של ממשלת המנדט) ומשם

יצאו מברקיו הדחופים, הזועקים והמזעיקים, של הרב לכל תפוצות ישראל, וכן לראשי מדינות בעולם. הם שמסרו על המצב לאמיתו ושגייסו עזרה חומרית ומדינית גם יחד.

הרב עמד בפרץ, ועמידתו הגאה עשתה רושם כביר בעולם. "לולא איש אחד יחיד ומיוחד, שעמד על כבודנו הלאומי והאנושי, כי אז היינו צריכים לקרוע "קריעה" גם על מות כבודנו" – כך כתב וסיכם אז הסופר השנון אביגדור המאירי ז"ל.

כשחזר הניצב העליון לארץ, דיבר אתו הרב דברי נגידים, על צאתו מן הארץ בהיותה במצב של מתיחות, ועל שמסר את הנהגתה בידיים מחוסרות-אחריות.

התגובה הראשונה של הנציב העליון על מאורעות הימים היתה כנה, והיא ביטאה את הדברים כהווייתם. במינשר שפירסם עם שובו לארץ, נאמר: "שמעתי בזוועה על מעשי האכזריות שנעשו, על ידי כנופיות של פושעים אכזריים ושואפי דם, על מעשי פראות שנעשו באנשים מהישוב היהודי, מחוסרי הגנה, מבלי להתחשב בגילם ובמינם, שהיו מלווים – כמו שקרה בחברון – בהתעללויות אכזריות" ("דואר היום", כ"ז אב, תרפ"ט).

אולם הדבר לא ארך זמן רב, והמדיניות הבריטית של "שיווי המשקל" קבעה יחס שוה לנתקפים ולתוקפים, ואף העדיפה את הרוצחים על פני הנרצחים. כשפנה הרב אל הנציב, ודרש ממנו לפרק את הנשק מהערבים הרוצחים, השיב לו הנציב, שגם היהודים חייבים להתפרק מנשקם. הרב הגיב נמרצות ואמר לנציב: "היהודים משתמשים בנשקם רק לשם התגוננות, בעוד שהערבים משתמשים בו לשם רצח ושוד". חזר הנציב ואמר: אולי הרב דן לפי מה שהוא מכיר את הנוער הדתי, אבל יש גם נוער לא דתי ועליו לא ניתן לומר כך.

"לא – עמד הרב על דעתו – בלב כל יהודי חדורה הדיברה "לא תרצח", ושום יהודי, ויהי גם לא דתי – לא יפעיל נשק לשם רצח. ואילו הערבים רצחו אזרחים שקטים, טבחו באכזריות אנשים, ולא חמלו על נשים וילדים". (עד כאן הציטוט מ"ליקוטי הראי"ה).

הרב עמד גם במערכת הסברה תקשורתית. עם פרוץ מאורעות תרפ"ט אסר מושל ירושלים, קיטרוטש, על הופעתם של העיתונים העבריים. לעומת זאת הופיעו העיתונים הערביים כסדרם; וביום השני למאורעות הופיע ביפו העיתון הערבי "אקדאם", שהיה כלי ביטויה של המועצה המוסלמית העליונה, בעלילת שקר כי כי היהודים הם שהתחילו בטבח, וכדרכם של אותם אויבים מתועבים העליל עלילות זוועה על היהודים. העיתונים העבריים לא הופיעו, אולם במקומם הוצאו הוצאות "חד פעמיות", שהביאו תיאורים מפורטים על הרצח והחורבן ביישובים היהודיים בארץ ישראל.

גם כאן נחלץ הרב לעמד בפרץ, ולהפריך את עלילות השקר של הערבים. הרב פירסם באמצעות סוכנות הידיעות סט"א מברקים בנוסח דלהלן:

"בקשר עם העלילות ודברי השיטנה שעיתונות אויבינו מפיצה, ביחוד בקשר עם העלילות הנוראות שהופיעו בעיתונות הסורית, כי היהודים חיללו את המקומות הקדושים של המוסלמים, זרקו פצצות על מקדש (=מסגד) עומר, אנסו נשים ערביות, שחטו ילדים ושאר עלילות נתעבות מסוג זה. מוסר הרב קוק יפוי כח לב"כ הסט"א להצהיר, כי כל העלילות האלו בשקר וכזב יסודן. היהודים רק הגנו על עצמם, במידה שהיה בידם, מפני התנפלויותיהם הפראיות של הערבים. בהצהרה זו מזמין הרב קוק את הישרים והחשובים שבאנשי הדת והמדע המוסלמים שבעולם לבוא לא"י ולהיווכח במו עיניהם, כי אין כל יסוד לכל העלילות הנ"ל וכי כל מעשי הנבלה האלה נעשו אמנם בארץ, אולם לא ע"י היהודים, אלא ע"י הערבים לשכניהם היהודים"²⁶.

הרב זצ"ל והקריאה לחידוש הישוב היהודי בחברון לאחר פרעות תרפ"ט

לאחר הטבח, שבעקבותיו גירשו השלטונות הבריטיים את קרבנות הזוועה - יהודי חברון, לירושלים, היה הרב זצ"ל בין גדולי הלוחמים להשבת בנים לגבולם, ולחידוש הישוב היהודי בחברון. הרב נאבק למען חברון בעצמה גדולה, תוך רתימת מוסדות מרכזיים בישוב, ההנהלה הציונית בלונדון וקהילות יהודיות בעולם כולו למשימה זו. הוא פעל ללא ליאות להעלאת זכר הקדושים, ולביצוע המשימה המתבקשת מהאירוע הנורא - ישוב חברון.

בדברי הספדו - זעקתו על חללי חברון, אמר מרן הרב זצ"ל: "כי לא אחת עשו: הרגו ושחטו, שרפו ורצחו באכזריות נוראה, אנשים קדושים, רבנים זקנים, ישישים נכבדים, שרק דבר ה' ותורתו הוא כל שיחם ושיגם, וכל מאווייהם בחיים. זבחו בלא חמלה באכזריות ברברית איזמה, צעירים עדינים ויקרים, צדיקים וטהורים, העוסקים בתורת ה', בהתלהבות של קדושה, לבד מה ששרפו, חיללו וטימאו, ספרי התורה הקדושה, תורת ה', שכל העולם וכל האיסלם בכללו, מאמין בקדושתה, שהיא דבר ה' אלקי עולם".

במאמר ראשי ב"ההד" (אדר תר"ץ), המובא ב"ליקוטי הראי"ה", מתאר הסופר העורך ר' בנימין (בחימת י. איש שדה - (פלדמן)) את אסיפת אזכרת האבל בירושלים במלאת חצי שנה לפרעות הדמים בחברון, ובמרכזה - דברי הרב זצ"ל. נביא את הדברים כלשונם:

ירושלים, שלהי שבט (תר"ץ)

זה היה יום כ' שבט, יום מלאת חצי שנה לקבורת קדושי חברון ז"ל. אולם בית הכנסת

"ישורון" מלא עד אפס מקום. המונים מצטופפים על הכסאות ובין הכסאות. המונים מצטופפים על הרחבה אשר לפני בית הכנסת. כי פה נערכת אזכרת אבל לקדושינו, ופה ידובר גם על הקמת עיר האבות החרבה והמבויישה. מלבד רבני המקום הגיע גם הרב הראשי מתל אביב ר' בן ציון עוזיאל.

רוח עוצב שוכנת על פני כל הנאספים, רוח ליל תשעה באב... חצי שנה עבר מיום המר והנמהר. החיים שבו לכאורה למסלולם. אך עתה בשעה זו, שמוקדשת לזוועת הימים של יום השבת י"ח אב בחברון, נתגבר שוב רגש האבל והיתמות והקדרות. דוממים יושבים הנאספים על כסאותיהם, עטופי אבל ודומיה עומדים האנשים בין הכסאות, כי גדול הכאב מאוד.

בתוך הקהל היושב והעומד נמצאים גם פליטי חברון גופא, אלה אבלי האבלים, אלה אשר למראה עיניהם התרחשה הזוועה, אלה אשר יתאבלו על קרוביהם מחמל נפשם. וכל זה מחזק את רגש הכאב והצער.

הרב יוסף הלוי עובר לפני התיבה להתפלל תפילת מנחה. הוא אינו מרים את קולו. בהגיע תור "קדיש יתום" יקומו פליטי חברון וישמיעו בקול חודר לבבות: יתגדל ויתקדש שמה רבא...

הרב סלונים מתברון, האב אשר שכל את בנו מחמדו עם אשת בנו ועם צאצאיהם מלבד שריד אחד, עולה על הבמה. במלים ספורות רוויות צער הוא פותח את האסיפה בשם שארית הפליטה של חברון. חצי השנה לא גהה מזור. הרצח והשוד לא מצאו עוד את תקונם. גם מצד הממשלה וגם מצד קברניטי הישוב לא עשו דבר לתקנתה של חברון. האסיפה צריכה למסור את צעקת חברון לכל היהדות.

הרב יעקב מאיר עורך תפילה. צריך לבנות את הישוב היהודי בחברון בכפלי כפלים. זכות קדושי חברון תגן על הישוב, שלא ישמע עוד שוד ושבר בארץ.

דבריו של הרב קוק בעצרת זו הם משא עמוק ונפלא, המהווה ביטוי לעומק רעיונה של חברון²⁷:

"לכאורה מיותרת האזכרה לעיר האבות חברון. זכר חברון, תורבנה והשאיפה לבנינה חקוקים על לוח לבנו ואין כל צורך בפעולה מיוחדת כדי להעלות לפנינו את זכרונה. אולם

אם אנו עושים את האזכרה הזאת, הרי מטרתה להביא את הזכרון הזה והרגשות התוססים בלבנו גם לידי פעולה מעשית לשם בנין חברון והקמת הריסותיה.

עם זכר חברון, עיר האבות, עולה בזכרונו מאמר אחד של חז"ל, המובא בראשונים: "מעשה אבות סימן לבנים". וישנם שני סוגים של סימנים: סימנים עצמיים וסימנים מקריים. הראשונים מסמנים את מהות הדבר המסומן על ידם ותכונתו הפנימית; והאחרונים מסמנים רק את החיצוניות שלו, שבאה במקרה ושעלולה להתחלף. "מעשי האבות" שהם "סימן לבנים" שייכים לסוג הראשון, הם מסמנים את העצמיות, את התוכן, ואין הם עלולים להשתנות ולהתחלף לעולם.

המהות של חברון היא התחזקות והתעוררות בכח של נצח ישראל. כשהמרגלים הוציאו את דבת הארץ והמסו את לב דור המדבר מלבוא ולרשת את הארץ אשר נתן להם ה', היה כלב, היהודי העז, מחזק את העם ואומר: "עלה נעלה וירשנו אותה כי יכול נוכל לה", ומשום כך נפלה חברון בחלקו. גם אחרי שכלב ראה בעיניו דור של התנוונות, דור המדבר, בקלקלתם ובנפילתם - "ויכום ויכתום עד החרמה" - לא נפל ברוחו ואמר: "הנה אנכי היום בן חמש ושמונים שנה, עודני היום חזק כאשר ביום שלוח אותי משה. ככחי אז ככחי עתה". ההרגשה הזאת מתעוררת בנו כשאנו חושבים על חברון.

ועוד דבר: חברון הוא היסוד של מלכות ישראל. שם נוצרה ונשלמה ממלכת דוד מלך ישראל הנצחית, שהיא קיימת לעד ולנצח נצחים. והיסוד הזה מיוסד על אותו הסוד שעליו בנוי העולם כולו, שהוא היסוד הבלמי, "תולה ארץ על בלימה". אנו קוראים את ארצנו הקדושה "ארץ ישראל" כדי לסבר את האוזן, אבל כדי לסבר את הלב אנו קוראים אותה "הארץ" סתם, כי בשבילנו, בשביל כנסת ישראל, "הארץ" - היא ארץ ישראל. זהו העולם שלנו, ואותו עלינו לבנות על אותו היסוד הבלמי שעליו נבנה העולם כולו. אם נרפה את היסוד הזה לא תהיה לנו האפשרות לבסס את בנינו.

ועוד דבר אנו למדים מחברון, עיר האבות: הזכר של האבות ומערת המכפלה מקשר אותנו עם האדם הראשון. זאת אומר, שהלאומיות שלנו בקשר נצחי ואמין בראשית הבריאה ושרשיה תלויים בחברון.

חברון היא אחת מערי המקלט. וביחד עם רגש ההתחזקות ומסירות הנפש הנובע מן המהות של חברון, שבא לידי ביטוי בגבורתו ועוז נפשו של כלב, היא מעוררת בנו גם את רגש האחריות והדאגה לכל נפש מישראל, ואפילו נפש בלתי מהוגנת של רוצח בשגגה. ובדרך זו עלינו לבנות גם את עיר האבות חברון. מצד אחד אין לעשות חשבונות רבים

ועלינו להשען גם על היסוד "הבלימי", שהוא יסוד העולם ויסוד עולמנו. וביחד עם זה עלינו לדאוג לשלום ולבטחון כל נפש מישראל. ובעז"ה נזכה לראות את חברון בנויה על תלה במהרה בימינו.

אנו אומרים "תולה ארץ על בלימה". כי היסוד הבלימי הוא החזק שביסודות – "לא כצורנו צורם". ודאי שאנו מחוייבים לכלכל את מעשינו בהשכל ודעת, בזהירות וסדרים. חזקה על טובי העסקנים המסורים לרעיון הקמת חברון ישדעו את אשר לפניהם. ואולם מי שמרפה את ידי הבונים בטענות של בלימה, מי שלועג ואומר: "מה היהודים האומללים האלה עושים?!" מי שאינו עוזר להקמת חברון, הוא שולח יד בשורשיות של אומתנו ועתיד הוא ליתן את הדין. אם פושעים ורשעים גמלו לנו רעה תחת טובה, אין לנו אלא תשובה ניצחת: **חברון היהודית תשוב ותבנה אי"ה לכבוד ולתפארת**."

מר דוד ילין קורא מכתב חם ונלהב מאת הרב ר' חיים זוננפלד הערוך אל האסיפה ונואם גם כן על ערך חברון. אין להזניח את חברון, שהיא ערש ילדותנו ובה יש לנו הקנין הקדום ביותר שאברהם אבינו שלם בשבילו במיטב כספו. רוחות האבות מרחפים שם ושואלים: **איה הבנים?** לא באנו הנה להביע רגשות נקם, כי אם למנוע שמלבד קבר אחים אשר חפרנו שם לחללינו הקדושים לא נחפור גם קבר לעיר ואם בישראל.

מר בן צבי אומר: לא הפלה הרוצח בין זקן ונער, בין גבר לאשה, בין רב לבעל מלאכה, בכל ימי החורבן והגולה לא פסק הישוב מחברון. הוא היה מעין נר תמיד אשר לא יכבה. בהחרב קהילת עזה עברו התושבים לחברון והביאו אתם את דלת בית הכנסת וקבעוה בחברון. כיום יש בחברון רק הפועלים החופרים ובונים את קבר האחים. היתכן כי בימי בנין הבית הלאומי כולו, על עריו וכפריו, ניתן לקהילת חברון להחרב? **על משואות חברון החרבה צריכה לקום חברון חדשה ומתודשת.**

מר מ. אוסישקין: בטבח חברון אשמים ערבים, המסיתים והמוסטים, אשמה ממשלת אנגליה, שבשעה שדגלה התנופף גם בחברון קרה הטבח, ושכל מעשיה, מאז ועד עתה אין עוד תקון לזוועת חברון, ואשמים גם אנו היהודים על שום שהתירשלונו בבנין הארץ ואשר במשך 50 שנות חבת ציון, 30 שנות ציוניות ו"ב שנות הכרזת בלפור הננו פה רק ק"ן אלף נפש, במקום חצי מליון שהיינו יכולים להיות ושאו לא היו מעיזים לעשות לנו רעה. חברון מטפחת על פני אלה שחושבים שע"י למוד לשון ערבית, טיפוח יחסי ידידות והנמכת השאיפות המדיניות אפשר לפתור את השאלה הערבית. אך הערבים לא הבטיחו לנו ולא כלום ואין לנו זכות לדרוש מהם. לעומת זאת יש לנו טענות ומענות לממשלה האנגלית שהבטיחה ולא קיימה. ישראל, עם הנצח, זוכר את כורש וזוכר את המן. והוא יזכור את בלפור ויזכור את אלה מן המושלים, שהם אשמים בטבח חברון. (עד כאן הציטוט).

ביום כ"ו בניסן, התר"ץ (24/4/30) התקיימה אסיפת באי כח הישוב למען חברון, אשר בה השתתפו הרבנים הראשיים לארץ ישראל, הנהלת הועד הלאומי, יו"ר מפלגת פועלי א"י - יצחק בן צבי, יו"ר הקרן הקיימת לישראל - מנחם אוסישקין, ועד "קרן העזרה", באי כח הסתדרות "המזרחי", הרב מאיר ברלין, ד"ר אריאל בן ציון, "הועד למען חברון" ועוד. לעומת דברי הרב ואישים נוספים, שתמכו בכל נפשם וליבם בתקומת חברון, ראוי לתשומת לב היחס המתנכר מצד המוסדות המיישבים ו"קרן העזרה".

משום חשיבות הדברים לשעתם ולדורנו אנו, נביא כאן, בנוסף לדברי הרב זצ"ל, גם תמצית דוברים נוספים בישיבה זו²⁸:

הראי"ה זצ"ל פתח ואמר לבאי כח "קרן העזרה", שהיהדות אינה יכולה לוותר על חברון עיר האבות. התקציב המצומצם שהקציב ועד העזרה, אינו נותן כל אפשרות ליישב בחברון ישוב קבוע ובטוח. אסור לנו, בהחלט, לשלוח לשם אילו עשרות משפחות של פליטים, אשר ביעותי-מוות עוד לא סרו מנגד עיניהם. עלינו להגביר את היישוב ע"י תוספת כח אנושי חדש, עובד ופעיל, לדרוש מאת הממשלה את בטחון הנפש והרכוש וגם לייסד ליד חברון מושב חקלאי, אשר יחזק את הישוב העירוני. לזה דרוש סכום של למעלה ממאה אלף ל"י, ועל "קרן העזרה" להניח יסודות ליישוב חזק. למען יוכלו אחרים להמשיך בעבודה.

בא כח "קרן העזרה", ד"ר הקסטר: בישיבת הממונים בלונדון עמדו הרבה על שאלת חברון. כולם הכירו בחשיבות עיר האבות, אך התברר לנו, שזה שנים אחדות שהישוב היהודי בחברון הולך ומתמוטט. אין ליהודים מקור פרנסה שם. ישיבת "כנסת ישראל", שהחזיקה את הישוב בחברון, החליטה להתיישב בירושלים. על כן אין אנו רואים אפשרות להקים בחברון ישוב חזק. ועד "קרן העזרה" מוכן לעזור בסידור אלה מן הפליטים, שיביעו את רצונם לשוב.

הרב הראשי, הראי"ה קוק: ההחלטה ליישב את הפליטים בלבד, שרבים מהם זקנים ותשושי כח, כוונתה לבטל את יישוב חברון, ולזה אין אנו יכולים להסכים. הישיבה החזיקה, אמנם, בכמה משפחות, אבל מרבית הישוב היהודי חי שם מעבודתו. סיבת ירידת הישוב בחברון, נגרמה בעיקר בגלל המלחמה העולמית (הראשונה), שפגעה קשות ביהודי חברון, וגם משום שהנהלה הציונית וגם המוסדות הלאומיים שלנו לא עשו כלום לטובת

חברון, לא דאגו ליישובה, לא פיתחו בה מפעלי תעשייה וכו'. עתה עלינו לתקן את המעוות ולהגביר בחברון את היישוב, במקום הישיבה שאינה חוזרת. מחובתנו להוסיף על הפליטים לא פחות ממאה משפחות חדשות של עובדים צעירים. על ועד "קרן העזרה" להבין, שהיהדות אינה יכולה להסכים כי היישוב בחברון יתבטל. זו תהיה חרפה לכל עם ישראל. התרומות ניתנו, בעיקר, תחת השפעת הטבח החברוני, ועל "קרן העזרה" לאמץ כוחותיה לבניין חברון הגדולה.

מנהל "קרן העזרה" מר פסמן: אנו חושבים, שאם ניישב בחברון שלושים ארבעים משפחות מן הפליטים, נשמור על היישוב החברוני שלא יתבטל. ואשר לבטחון, הלא אין הבדל אם היישוב ימנה שלושים משפחות או מאתיים.

יו"ר הנהלת הקרן הקיימת לישראל, מר מנחם אוסישקין: חטא חטא ועד "קרן העזרה" לתפקידו ולתעודתו. הכסף ניתן על ידי עם ישראל בשביל לבנות את ההריסות בלבד, ובתוכן חברון, ולא בשביל להשתמש בכסף הזה למפעלים אחרים, ואפילו הם חשובים מאוד. למי יש רשות להחליט מה לעשות בכסף? האם לממונים או לעם ישראל? עם ישראל דורש את הקמת ההריסות. היהדות בא"י כולה דורשת את בניין חברון. באיזו רשות באים הממונים ומשנים מדעת התורמים? באיזו רשות הפרישה "קרן העזרה" חמישים אלף לירות להתיישבות בעמק, אעפ"י שאני גאלתי אותו ורוצה ביישובו? הכסף ניתן להקמת הריסות חברון, חולדה וכו', ולא להקמת יישובים חדשים במקומות אחרים. אנו מוחים נגד המעשה הזה. זהו גזל ציבורי. אנו רוצים ליישב בחברון וסביבותיה לפחות מאתיים משפחות, כי שלושים משפחות תלכנה לאיבוד בחברון. עלינו להיכנס לחברון בכוחות רעננים וחדשים. מוטב שתאמרו גלוי וישר: אנו מבטלים את היישוב החברוני. אנו נמחה את שם חברון מעל מפת ארץ ישראל. כי אין כל הגיון לשלוח לשם מספר מצומצם של משפחות וליישבן בין הרוצחים.

ועליכם לדעת, כי אי אפשר לנו למחוק את שם חברון מעל מפת ארץ ישראל. לא נוכל לוותר על העיר היסטורית הזאת. אמרו לשלוחיכם שיחד עם הערכתנו ברצונם הטוב, להגביר את כוחות היישוב במקומות העבודה, מחובתם להקים קודם כל את ההריסות. חברון היתה ונהרסה, ועליכם לבנותה, ובמקום שנפל יהודי אחד, עלינו להעמיד שניים.

ב"כ הוועד "למען חברון" מר ד' אבישר: לפני המלחמה היו בחברון למעלה ממאתיים משפחות. ואז לא היתה "ישיבה". הם חיו מעבודתם וממסחרם, בערב הטבח היו שם כמאה משפחות, ומחובת "קרן העזרה" לדאוג להשיב לכל הפחות, מספר זה, בין מן הפליטים ובין מאחרים, ולא להשתדל ששארית הפליטה תתפזר, והפורעים יתפארו ויאמרו: "רצחנו וגם ירשנו". אפשר לפתח בחברון ענפי כלכלה בריאים.

חבר הנהלת הוועד הלאומי וב"כ ועד הקהילה בירושלים, מר דוד סלומון: ועד העזרה דואג רק לפליטים ורוצה להיפטר מהם. הוא אינו דואג לעיר חברון, וזו היא כל הצרה. השם חברון אינו קיים בשבילם. לכן עלינו לתת פרסום לדבר ולדרוש מעם ישראל שיבנה את חברון.

ד"ר א. בן ציון: לב הגולה, ובייחוד של יהודי המזרח, הוא כולו אל ארבע הערים הקדושות: חברון, ירושלים, טבריה וצפת. לחברון השפעה גדולה בגולה, בייחוד לאחר הטבח הנורא. עוד הלבבות מזועזעים והיהדות מוכנה להקים את חברון. עלינו ליצור מפעל מיוחד בשביל חברון הן להגברת היישוב העירוני והן לייסוד ישוב חקלאי. יהודי המזרח ייענו ברצון לפעולה זו ומוועד העזרה יש לקבל את המכסימום והתחיל בפעולה.

מר מ' אוסישקין: מתפקידנו עתה לנהל מלחמה נמרצה, כדי להשיג מ"קרן העזרה" לא פחות מחמישים אלף לירות. סכום זה ישמש להנחת יסודות בריאים בעיר ובכפר. מאת הוועד הלאומי נדרוש כי יקדיש את כל הסכום שבידו לבניין חברון. לאחר מכן נוכל לכתוב גם לחו"ל לשם הרחבת היישוב וגידולו. מחובתנו להקים ליד חברון מושבה אחת, לפחות, אשר תחזק את היישוב העירוני.

הרב מ' אוסטרובסקי: ישיבת חברון שלחה איש מיוחד לאמריקה ותחת לחץ השיגה מ"קרן העזרה", נוסף על התמיכות, עשרת אלפים לא". ואם לישיבה נתנו סכום שכזה, לכל הישוב החברוני חייבים לתת פי כמה וכמה מונים. עלינו לעורר את היהדות בחו"ל, להילחם בוועד העזרה עד אשר יאמר "הן". מר פסמן אמר לי פעם, שמתפקידי "קרן העזרה" להקים את ההריסות, ועתה אנו שומעים מהם אחרת. הם רוצים להסתפק רק בהגשת עזרה פעוטה לפליטים שירצו לשוב לחברון. עלינו לעורר את הציבור שיתמוך בדרישותינו. לדעתי, אין צורך לטפל עתה בסידור המתיישבים, מאחר ועלינו לחכות לגמר המשפטים והעונשים. מתפקדינו לדאוג, בעיקר, להשיג את האמצעים לבניין חברון הגדולה.

ב"כ הוועד למען חברון הרב יעקב יוסף סלונים: מצב הפליטים נעשה מיום ליום חמור יותר. ועד העזרה הפסיק את התמיכות, אפילו לנגועים וזקנים. הוא משתדל לפזר את הפליטים פה ושם, על ידי מתן הלוואות זעירות. השיבה לחברון הולכת ונעשית קשה יותר. הערבים עושים בתוך משכנות היהודים, כבתוך שלהם, גונבים את שאריות הרכוש ומחללים את בתי הכנסת.

ד"ר הקסטר: אני אמסור את דבריכם לפני הממונים על כספי "קרן העזרה", אבאר להם את דרישות באי כוח הישוב, ונקווה שהם ישנו את החלטתם לטובת חברון.

הרב הראשי י' מאיר: מציע לשלוח משלחת לחברון, כדי לראות מה נעשה ברחוב היהודים ובבתי הכנסת. לאחר מכן יש לפנות לממשלה. הצעתו נתקבלה.

מר ד' אבישר: מציע לצאת ב"קול קורא" אל היהדות, בחתימות כל המשתתפים באסיפה זו, ולבאר ולדרוש את בניין חברון הגדולה; הצעתו נתקבלה.

בסיום הישיבה פורסמו ההחלטות, ובין ראשי החותמים - הראי"ה קוק זצ"ל: (ראה צילום נוסח ההחלטה המקורי²⁹; ב"ספר חברון" ההחלטה מובאת, עם מספר שינויים, כדלהלן):

חברון קולאת לבניין

זה חודש הטיעון שחברון עיר האבות נפארת בלי יהודים ועד קרן העזרה אינו עם לב לחקמת הריסות חברון על אף דרישת יהודי ארץ ישראל לתרום את בנינות הסכום המצער אשר הוקצב לבניין חברון אינו נותן אפשרות אמילון לתוספת בה אח המליטים החולקים סיוח ליום ומספורים, הערכים מהדולים לחינוך בלי יהודים ומסורעים כובשים את שארית הנחלה למען לא יסאך ליהודים זכר בעיר האבות, ומכנה גדולה נספחה שחברון היהודית הסחה מעל ספה ארץ ישראל.

לכן נקראה אספה הכנסת למען חברון ביום כ"ו לחש ניסן תר"ץ קבוצת הסתתם הרבנים הראשיים לארץ ישראל, הנחלה הועד תלאומי ועד קרן העזרה, כפי כח הסמכויות המקורית, הועד למען חברון, הא' מנחם אוסישקין, הרב מאיר ברלין, הרב ראובן בן ציון ועוד.

אחרי ברור השאלה נסמא ונתן על ידי כל המסתחלים באספה, נחקקו החלטות אלו:

- (א) האספה הוסבה שמהובת ועל קרן העזרה להשתמש בכספי החלומות להקים לפני כל את החריסות בארץ ישראל ובחובן חברון.
- (ב) האספה מוצאת שסכום עשרת אלפים לא"י שהקציב ועד העזרה לחברון אינו נותן שום אפשרות להקים עם ישוב בסוף.
- (ג) האספה דורשת מאת ממוני קרן העזרה להכריע לבנין חברון לא פחות מהכספים אשר לא"י, למען נוכל להניח יסודות בריאים בעיר האבות ובמבניבה.
- (ד) האספה מוכרת שהישוב בחברון מוכרח להתרכז במקום הנתון אפשרות להסתחלות הישוב היהודי בעתיד.
- (ה) האספה דורשת מאת ועד קרן העזרה ליסד בד בבד עם היסוב העירוני גם ישוב חקלאי במבניבת חברון.
- (ו) האספה מסילה על הנחלה הציונית ועל ועד תלאומי, לבקד בחברון ולדלוס מהמסילה שחטבור על רכוש היהודים ועל בחי הכנסת שלא יחולל.
- (ז) האספה קוראת לכל עם ישראל לחסוך בדרישותינו ולכנות את חברון הגדולה אשר מסנה סחה תקוח להתישבות הנגב.
- ששים ושבעה קדושי חברון אשר נפלו חלל על קדושת האומה ובנין הארץ חובעים מאתנו כפרה לדמם. מחובה עם ישראל לענות על חביעת הקדושת חזאה ע"י בנין והתישבות עיר האבות.

על החתום:

הרב א. י. קוק, הרב י. סאיר, סן אוסישקין, בן צבי, חיים סלומון, דוד גלין, יוסף מיוחס, הרב ברלין, הרב מ. אוסטרובסקי, והועד למען חברון ו הרב פראנקו, הרב י. טלונאי, הרב בן ציון, הרב הכורניץ ודוד אבישר.

10. האספה קוראת לכל עם ישראל לחסוך בדרישותינו ולכנות את חברון הגדולה אשר מסנה סחה תקוח להתישבות הנגב.

11. 67 קדושי חברון אשר נפלו חלל על קדושת האומה ובנין הארץ חובעים מאתנו כפרה לדמם, מחובה עם ישראל לענות על חביעת קדושתנו על ידי בנין והתישבות עיר האבות.

Handwritten signatures and notes in Hebrew, including names like 'מנחם אוסישקין' and 'דוד גלין'.

קריאה ליישוב חברון, חתומה ע"י אישים בהנהגת היישוב. בראש החותמים: הראי"ה קוק זצ"ל

החלטות באי כח היישוב העברי בארץ ישראל על בניין חברון

1. מחובת ועד "קרן העזרה" להקים בתרומות שבידו את הריסות ארץ ישראל ובתוכן את חברון.
2. הסכום של עשרת אלפים לא"י, שועד העזרה הקציב לחברון, אינו נותן שום אפשרות להקים שם יישוב מספיק, ולכן דורשים מממוני קרן העזרה להפריש לבניין חברון לא פחות מחמישים אלף לא"י.
3. היישוב בחברון מוכרח להתרכז במקום הנותן אפשרות להתפתחות היישוב היהודי בעתיד.
4. על ועד העזרה לייסד, בד בבד עם היישוב העירוני, גם ישוב חקלאי בסביבות חברון.
5. קוראים לכל עם ישראל לתמוך ביישוב חברון ולבנות את חברון הגדולה, אשר ממנה פתח תקווה להתיישבות הנגב.

על החתום:

הצב"י יעקב מאיר ס"ט	הק' אברהם יצחק הכהן קוק
ראשל"צ וראש הרבנים לא"י	ראש רבני ארץ ישראל
מ' אוסישקין	יוסף בר"נ מיוחס
יו"ר הדירקטוריון של הקהק"ל	נשיא ועד העיר ליהודי ירושלים
דוד ילין,	חיים סלומון
חבר הנהלת הוועד הלאומי	חבר הנהלת הוועד הלאומי
ז' בן צבי,	הרב מ' ברלין
יו"ר מפלגת פועלי ארץ ישראל	
הרב מ' אוסטרובסקי	הוועד למען חברון

בנוסף, פרסמה הרבנות הראשית לא"י בראשות הראי"ה קוק, קול קורא למען חברון³⁰ (ראה צילום – באדיבות "בית הרב"). הנוסח דלהלן – ע"פ "ספר חברון":

30. ספר חברון, שם

הרבנות הראשית לארץ-ישראל בעיה"ק ירושלים ת"ו

מספרה או לחופזה
26

מגורסת:
הרבנות הראשית לארץ-ישראל, ירושלים, ארץ-ישראל.
ח. ד. 197.
Address:
The Chief Rabbinate For Eretz-Israel, Jerusalem, Palestine.
P. O. B. 197.
טלגרמות: "Rabbinate, Jerusalem."

הנשיא-יהודי הרבנים הראשיים
יהושע יצחק הכהן קוק
יעקב מאיר
התורים והיבנות
בנימין אלקוצו
בן ציון א' קאוינקא
אברהם פלוסקא
י. טח טראנק
ה. ראם
של ברנשטיין
המזכירות
שמאל אהרן זקן מוכיז מלון
יעקב כהן
טל. 219

מקור: אין חתום

בית ירושלים

א.נ.מ.
בזה הננו מחברים לבני סבבי להענין בשאלת הקמת
הריסות הברון, אשכנ האבות הקדושים אבותם יצחק ויעקב, אשר
מסנה שפע הוד ומרבה לכל היהדות.

אם בסוני קרו העזרה אינו תשיט בקדושה עיר האבות
ואינם מגיזים לה אה מיתב עזרתם, יבוא עת ישראל ויעמידם על
טעוה, כינה אה העיר ויעמידה על חלה לפאר ולברכה בקרב
הארץ ועל האטרו המודעים: "ידנו רחוק ולא תי פעל כל זאת".

לכן הננו חוסכים בכל כחנו ומאודנו כמעולות חברי
הודר "למען הברון" בירושלים והננו מבקשים סאת רכני ומנהיגי
היהדות בכל מקום ומקום לבנות לעזרתם כחאמעה ומעבודה ולארגון
ועד "למען הברון" אשר יתנו סבובים היוותהם לתקנת עיר הוד
חנולת.

נזמזה טעים וישענה היקדושים והטבותים כהברון אשר
נחפך רבם על קדושה חסם ובנין הארץ והחית האמה, חובעות סכלל
ישראל כפרה לרסם על-די בנין וחתיבות.

ואומר לך בהמיד תי"י, ביתר סרן וביתר עז עלינו
לתקים אה הריסות העיר הקדושה חכפון, לעזרה למליחים לאוב
למקומם ולעבודתם, להגביר בה אה הישוכ העירונני וגם ליסד
יובים הקלאיים סכביבה העיר הברוכה.

בנין הברון הגדולה תיא החטובה הנכונה למאודעות אב
הרפיט, יוביחםם ובסינו הוטע יהודה"י ישראל ייכון לבסח"אמן.

בכבוד רב ובכח" ציון וירושלים

קול קורא מאת הרבנות הראשית לארץ ישראל

אל רבני ומנהיגי קהילות עם ישראל!

בזה הננו מתכבדים לבקש מכבודם להתעניין בשאלת הקמת הריסות חברון, משכן האבות הקדושים: אברהם יצחק ויעקב, אשר ממנה שפע הוד וברכה לכל היהדות.

והיות וממוני "קרן העזרה" אין בדעתם להעמיד את חברון על תילה, והסכום אשר הקציבו לה אינו נותן אפשרות להקים בה ישוב בטוח, קוראים הננו לעם ישראל לבנות את העיר הקדושה ולהעמידה לפאר ולברכה בקרב הארץ, ואל יאמרו הפורעים "ידנו רמה ולא ה' פעל כל זאת!"

לכן הננו תומכים בכל כוחנו ומאודנו בפעולות חברי הוועד לבניין חברון בירושלים, והננו מבקשים מאת מנהיגי היהדות בכל מקום ומקום לבוא לעזרתם בהשפעה ובעבודה, ולארגן ועד למען חברון אשר ישיג סכומים מיוחדים להקמת עיר דוד הנופלת.

נשמות ששים ושבעה הקדושים הקבורים בחברון, אשר דמם נשפך על קדושת ה', בניין הארץ ותחיית האומה, תובעות מכלל ישראל כפרה על ידי בנין והתיישבות.

"ואומר לך בדמיך חיי". ביתר מרץ וביתר עוז עלינו להקים את הריסות העיר הקדושה חברון, לעזור למתיישבים, להגביר בה את היישוב העירוני וגם לייסד ישובים חקלאיים בסביבת העיר הברוכה.

בנין חברון הגדולה, היא התשובה הנכונה למאורעות אב תרפ"ט, ובימינו תיוושע יהודה וישראל ישכון לבטח, אמן.

החותמים בברכה,

הק' אברהם יצחק הכהן קוק
ראש רבני ארץ ישראל

הצב"י יעקב מאיר ס"ט,
ראשון לציון וראש רבני א"י

ב"ה, עה"ק ירושלים תובב"א, ד' חשון תר"ץ

לכבוד ידידי הרב הגדול בישראל מו"ה מאיר ברלין שליט"א, שלו'.

"בתשובה על שאלתו, בדבר חקיקת השמות של קדושי חברון על המצבה, כבר הבעתי את חוות דעתי לכת"ר, שאע"פ שאין נוהגין בחברון לחקוק שמות על המצבות, אין בנדון משום שינוי מנהג כלל. וכבר האריך הש"ך בחו"מ סי' ל"ז ס"ק ל"ח, דבמנהג שהוא בא מתוך מניעת פעולה, לא הוי מנהג, להביא רא' ממנו, כי אם במילתא דשכיחא, דאז אומרין שגם לא ראינו הוי רא', אבל במילתא דלא שכיחא לא שייך תורת מנהג כלל בכה"ג. וע"כ אע"פ שיש מקום גדול בהלכה שלא לשנות מהמנהג בדבר הנוגע לכבוד המתים ביחוד, ויש יסוד לדבר מסוגיא דסנהדרין דף מ"ו ב' בענין קבורה דאמר התם דלא לישתני ממנהגא, אבל הצרה שבאה עלינו ע"י הרוצחים הטמאים ימ"ש, שהוא דבר נורא ואיום שלא נשמע כמוהו בארצנו הקדושה מימי החורבן, לא שייך לגבי דידהו תוכן של מנהג, וחובתנו היא לחקוק לזכרון עולם את המאורע הנורא עם שמות הקדושים הי"ד, ואין שום פקפוק מצד הדין ולא חשש שינוי של מנהג.

והשי"ת ינקום לנו מצרינו, וחרפת צודרינו אל חיקם ישיב, וירם קרן עמו ונחלתו

בב"א.

ידי"ע דוש"ת באה"ד*

הק' אברהם יצחק ה"ק

הרבנות הראשית, בנשיאות הרב זצ"ל, פנתה למושל חברון, בעקבות פנית חברת "עולים ובונים", שקיבלה על עצמה את הקמת המצבות, להתיר כניסה לכל הבתים, כדי לאסוף את שרידי הדם מהקירות, החפצים והרהיטים. מלאכה נוראה זו נעשתה, השרידים הובאו לקבורה, והמצבות הוקמו.

אך ערביי חברון לא הניחו גם למתים; תוך שנים ספורות החלה פעולת הרס וחורבן בבית העלמין, וגזילת חלקים ממנו. בז' סיון תרצ"ד פנתה הרבנות הראשית לא"י, בנשיאות הרב זצ"ל, למושל מחוז ירושלים, בהתריעה כי הערבים הסיגו את בית העלמין העתיק ובונים בתוכו גדר, וכן כי הם מרחיקים מהמקום מצבות, ודורשת להפסיק תופעות אלו מיידית (ראה צילום)³³.

* ידו עוז דורש שלום תורתו באהבה רבה

33. המסמך באדיבות ארכיון "בית הרב"

הרבנות הראשית לארץ ישראל

בעיה'ק ירושלים תוכבי"א

מספר תעודת זהות:

No. 54/8

התאריך:

הרבנות הראשית לארץ ישראל, ירושלים, ארץ ישראל

ת.ד. 197

Address:

The Chief Rabbinate for Eretz-Israel, Jerusalem, Palestine.

P. O. B. 197

Telegrams: *RABBINATE, JERUSALEM* לתלמידיה:

לחשיב על הכתובת הזו
Reply to the same address

בית ירושלים, ב' כ"ג, תש"א, 1-5-1941

מס' תעודת זהות:

הנשיא הרבנים הראשיים:

אברהם יצחק הכהן קוק יעקב מאיר

החברים הרבנים:

עזריאל שטרן, בנימין אלקובי

יונה ראב"ה, בן ציון א' קואינקא

מישל ברגסמן, אברהם מלומד

המזכיר:

שמאל אחין ז"ל, מנחם כהן

יעקב ברוך

תלפון 219

לכבוד

מושל מחוז ירושלים,

י. ר. א. ל. ה.
בנין עמאל,

א.מ.נ.

נפרענר להודע בני העורבים הסיגור את בית הקברות היהודי הקיים

סאוח בשניכ וחס בניים גדר כחוכו, ונר נוסף לזה וים מרחיקים מהמקום

מצבות לבנים בכדי לערוך זכר בעב.

בהעידנו את תשומת לב כבודו לחלול הקודש ולהעוואק הצבורי הזה

הננו בסוחים שהמעלה העשה את חובתה להסתיק באופן חכור כל עבודה בנין

במקום עד לכבודו של דבר.

בכבוד רב

הרבנות הראשית לא"י

הנשיא

המזכיר הכללי:

GOVERNMENT OF PALESTINE.

Ref. No. 50/23

DISTRICT COMMISSIONER'S OFFICE
JERUSALEM DISTRICT,
JERUSALEM.

י"ג, 1934.

לכ"ה הרבנות הראשית לארץ ישראל,

ה.ד. 197.

ירושלים.

אדוני,

הנני מחננד להזכיר בזה שוב את מכתבכם

ס.ס. 8/54 מה. 18 למאי 1934 שבו הנכח מחאוננים

אודות החשנה ובלתי חוקית של ערבים על בית העלמין

היהודי בחברון, ולהודיעכם כי קצין המחוז בחברון

הודיעני כי העניין מודר לשביעת רצונו של הישוב

היהודי בחברון.

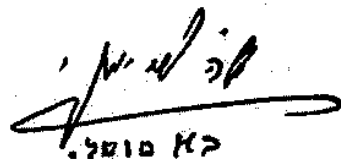
הנני חפץ ^{מאין} להעיר כי רצוי מאד שיסודר

גדר סביב בית העלמין היהודי בכדי למנוע השגות

גבול בעתיד, ^{לכך} אח"כ אכיר חודנו אם האתנו בצעדים

הדרושים למסרה זו.

בכבוד רב.

כא מוסל.
מחוז ירושלים.

תשובת מושל המחוז לרבנות הראשית בענין בית העלמין בחברון

במכתב חוזר מודיע המושל לרבנות הראשית, כי קצין המחוז הודיע כי "העניין סודר לשביעות רצונו של הישוב היהודי בחברון" ומעיר כי "רצוי שיסודר גדר סביב בית העלמין היהודי כדי למנוע הסגת גבול בעתיד" (ראה צילום) ³⁴.

העתק ברשותי, מהעתקות דודי הרח"ה ז"ל.

אדמו"ר הרי"צ נ"ע להרח"ה

יוסף יצחק שניאורסאהן

ליובאוויטש

ב"ה, ט"ו סיון, תרצ"ד ווארשא

ידידי תלמידינו הנכבד, וי"ח אי"א מוה"ר חנוך שי שלום וברכה.

מכתבו בנדון האחרון קבלתי, ויש לי צער גדול מזה והנני מבקשו מאד לעשות כל מה שאפשר לשמירת הנחלה, הן ע"י מוסדות הממשלה הממונים ע"י והן ע"י מוסדות הצבור, וכמוכן בדרכים נוחים. כתבתי לידידנו ש"ב הרח"ג ידידי עזו מוהררשיל"א שי בבקשה אשר יסייע לו בזה כפי שימצאו לנחוץ. ובזה הנני מצרף גם מכתב אל הרב הראשי הרח"ג קוק שי ג"כ בבקשה עד"ו, ובבקשה לכתוב לי מיד מהנעשה בזה. הנני חושב אי"ה תחלת תמוז הבע"ל לנסוע על איזה זמן למאריענכאד אבל הכחבת תשאר לכאן והפאסט תשלח אלי הכל. בטח קבל המכתב מידידי הרי"מ שי דבר הפצי בעז"ה להיחזק באה"ק ת"ו ובדבר שאלת הוויות.

ש"ב הרח"ג הנודע לשם תהילה ותפארת מו"ה ישראל משה ברבש שי משתדל דבר נסיעת לאה"ק ת"ו, ויש לו תעודות מקימות מאת ועד הרבנים דווארשא אשר הוא נושא משרת רב בבהמ"ד חב"ד בווארשא, והנני מבקשו מאד אשר ישתדל עבורו בדבר השגת ויזה לאה"ק ת"ו עבורו. עוד הפעם הנני מבקשו בהנוגע להנחלה, והנני מחכה לתשובתו לדעת מתנעשה.

והנני ידידו הדו"ש וממרכו בגו"ר יוסף יצחק

נתפרסם בעתון „הצופה“, יום א' עיו"כ תשל"ו „מארכיונו של הגרא"ה קוק ז"ל“. זמנו של המכתב הוא סיון תרצ"ד כפי שיוצא מן המכתב הקודם סי' צה.

אדמו"ר הרי"צ נ"ע להרא"י קוק ז"ל

כבוד ידידי הרב הגאון הנודע ומפורסם לשם תהילה ותפארת בתוככי גאוני יעקב בכל מרחבי תבל וקצווי ארץ עמוד הימני פטיש החזק רב פעלים כש"ת מוה"ר אברהם יצחק שליט"א הכהן. שלום וברכה.

מאת ידידי הרב הבליו שיחיה קבלתי מכתב אשר הערבים בחברון ת"ו

התחילו עוסקים בחפירות סביב אחוזתי שמה, ובזה הנני מבקש מאוד את כת"ר שליט"א אשר יטיב נא לקחת את הצעדים הראויים כדי להגן על אחוזתי שמה. בתקווה אשר כת"ר שליט"א יעשה הכל מה שבאפשרותו — בזה הנני גותן תודתי מראש. והנני ידידו הדו"ש כת"ר מוקירו ומכבדו כערכו הנעלה.

יוסף יצחק שניאורסאהן

מכתבי אדמו"ר
הרי"צ בענין
נחלותיו בחברון

(תחום) אברהם יצחק

(ה'ע'ת'ק'ה)

וברחם יצחק הכהן קוק
 רב הראשי לארץ ישראל
 עית"ק ירושלים תובב"א

כ"ה יום סז' לחדש סנה תרצ"ד

לכבוד

גברת "אל-החר"
 לרדף הארונים הנכבדים
 מר ש.צ. הולצמן זקס.

אניע לי הידיעה על דבר ספעלס החשוב בהקסס "כסר עציון" בחזר הסיבה וספל
 להסיפה הנכונה להחקדמוחנו כהישוב החרי וביחזר לקבוע סחטך יסוב גינ ירושלים
 חברון הערים העיני ישראל ולכונהיהם אליהן נסאאות סקדם סאז.
 גדולת היא שסיתי סחחטוב חחרי יחרטב וחבניס אשר יקבצו בנקודות חחכיכונה
 גללו יהיו סססלים סססלך הייחס כרזח ישראל וחורפו ותיז לנו לאנה ולסופת להצחלה
 מצעדנו בכל בנין ארץ, לחחיה האנמה.
 עלו וחצליחו וצור ישראל אחיה סעזוכם ומלסדכם, סלה.
 אחכם הנאמן ססיתל ליסועה עסנו נארצנו לעד,

(תחום) אברהם יצחק

מכתב תמיכת הראי"ה קוק זצ"ל בהקמת כפר עציון

אך מגמת ההרס נמשכה; בשנים שלאחר מכן, ובעיקר בשנות הכיבוש הירדני, הושמד בית העלמין והמצבות נעלמו, ושוקמו רק בתשל"ט.

בתרצ"א, עוד בימיו של הרב זצ"ל, חודש הישוב היהודי בחברון, כמעט ללא עזרת המוסדות הלאומיים. הישוב בחברון התמודד עם בעיות קשות, של חוסר בטחון, ומחסור באמצעים ובתמיכה. ישיבת "תורת אמת" של חב"ד, שפעילותה בחברון הופסקה כבר במלחה"ע ה-1, לא שבה מאז לחברון, והערבים החלו לחמוס חלקים מנחלת חב"ד. אדמו"ר הריי"צ (ר' יוסף יצחק) מחב"ד פנה לרב זצ"ל בנושא זה בחדש סיון תרצ"ד, בבקשה "לקחת את הצעדים הראויים להגן על אחוזתי שמה" (ראה צילום)³⁵.

35. האגרת פורסמה לראשונה ב"הצפה", עיר"כ תשל"ז, ומופיעה ב"המשפיע-תולדות הישוב בחברון", מאת הרב שלמה זלמן הבלין, עמ' שי"א-שי"ב

בטבת תרצ"ד שלח הרב זצ"ל מכתב תמיכה למקימי כפר עציון; בין השאר כתב: "הגיע לי הידיעה על דבר מפעלם החשוב בהקמת כפר עציון, בתור חטיבה וסמל להשאיפה הנכונה להתקדמותנו בהישוב ההרי וביחוד לקבוע מהלך ישוב בין ירושלים לחברון, הערים שעיני ישראל וליבותיהם אליהן נשאות מקדם מאז". (ראה צילום – באדיבות "בית הרב"). הישוב היהודי שחודש בחברון אמנם לא האריך אז ימים, (יהודי חברון גורשו ע"י השלטון הבריטי בפרעות תרצ"ו), אך הוא עוד היה על מכוננו בהסתלקות הרב זצ"ל, באלול תרצ"ה.³⁶

וזכינו בדורנו, בחסדי ה' ובזכות אבות, שתלמידי תלמידינו של מרן הראי"ה זצ"ל, זכו לשוב לחדש ולהאיר, כשאיפת רבנו רואה האורות, את אורה של חברון.

36. לפנינו תיאור מימיו האחרונים של מרן הרב זצ"ל, בו מתאר תלמידו הגדול – הנזיר, הרב דוד כהן זצ"ל, נסיעה מיוחדת, פעם נוספת, לחברון, להתפלל למען רבו הקדוש: "אחרי הפסח נפל למשכב, רבה החרדה.

בשבועות, הרב נכנס לקריאת התורה, עלה לתורה, כהן, הגיד אקדמות, בנעימה בקול, בבכיות, ובחדוה, כדרכו בכל שנה. אך הרגשתי, כי זו שירתו האחרונה...

נסענו, הגרי"ם חרל"פ ואני ועוד, לחברון, להתפלל במערת המכפלה, לשלום הרב, היינו שם לפנות ערב, ואשים פני אל הקיר, ואשמע קול נוהם ממעמקים, לא ידעתי פתרונו, ואחרד. העבירו את הרב לבית הבראה בקרית משה, היתי שולח לו לשם גליונות "אורות הקודש", שמכינים לדפוס, בצירוף הערות, וברכות לרפואה. כעבור שלושה ימים, ביום ראשון, ג' אלול, תרצ"ה. הוא היום המר והנמהר...

עמדתו בחצר, נדהם ומוכה יגון, ופני חפורים באילן, שנשמתי עליו, ובעוד שעה, ואשמע קול בוקע שמים ומרעיש הלב, שמע ישראל. ומיד אחר כך התחיל נגון שיר השירים. כבה אור האורות, עולם חשך בעדי".

מתוך: "קול צופיך" עמ' קט"ז-קי"ז, עפ"י זכרונות נזיר אלקים, ח"ה – ספיחים